

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Reelika Ratassepp

**KEHALISE VÄÄRKOHTLEMISE JA AVALIKU KORRA RASKE RIKKUMISE
ERISTAMINE**

Magistritöö

Juhendaja
prof. Jaan Ginter

Tartu

2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KEHALINE VÄÄRKOHTLEMINE	6
1.1 KarS § 121 enne karistusõiguse revisjoni	6
1.2 Karistusõiguse revisjon	10
1.3 KarS § 121 pärast karistusõiguse revisjoni	11
1.3.1 Tervise kahjustamine	13
1.3.2 Valu põhjustanud muu kehaline väärkohtlemine	15
1.3.3 Vähemalt neli nädalat kestev tervisekahjustus	16
1.3.4 Lähi- või sõltuvussuhe	17
2. AVALIKU KORRA RASKE RIKKUMINE	19
2.1 Avalik kord	19
2.2 Avalikus kohas käitumise üldnõuded	23
2.3 Avaliku korra raske rikkumine enne KorS-i jõustumist	28
2.4 Avaliku korra raske rikkumine pärast KorS-i jõustumist	31
3. EMPIIRILINE UURING	38
3.1 Lähtekoht	38
3.2 Metoodika	40
3.3 Analüüs ja tulemused	43
3.3.1 Kuriteo kvalifikatsioonid – KarS § 121 ja KarS § 263	43
3.3.2. Karistused – KarS § 121 ja KarS § 263	50
KOKKUVÕTE	56
SUMMARY	60
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	64

SISSEJUHATUS

Justiitsministeeriumi poolt välja antud statistika kohaselt registreeriti Eestis 2017. aastal 26 929 kuritegu. Võrreldes 2016. aastaga on kuritegude arv 2017. aastal vähenenud 7% ehk 2057 kuriteo võrra ning viimase kümne aasta jooksul on registreeritud kuritegude arv vähenenud 47%. Isikuvastased kuriteod moodustasid 2017. aastal 22% registreeritud kuritegudest. Üksikutest kuriteoliikidest registreeriti 2017. aastal 4710 kehalist väärkohtlemist, kuid kokku registreeriti 7296 vägivallakuritegu. Vägivallakuritegude hulka loetakse karistusseadustiku isikuvastased kuriteod (v.a §-d 137 – 140 ja 148 – 150), samuti röövimine (§ 200), avaliku korra raske rikkumine (§ 263) ning vägivald võimuesindaja või muu avalikku korda kaitsva isiku suhtes (§ 274). Vägivallakuritegudest suurima osa ehk 65% moodustas kehaline väärkohtlemine (§ 121). Kui avaliku korra raskeid rikkumisi registreeriti 2015. aastal vaid 432, siis 2016. aastal oli see arv 1147 ning 2017. aastal 1124.¹

Eelnevalt välja toodud statistikast on näha, et vägivald on ühiskonnas suur probleem, millega tegelemiseks on nii Vabariigi Valitsus kui ka Riigikogu vastu võtnud erinevaid tegevusprogramme ning välja töötanud pikaajalisi arengusuundasid. Aastateks 2015 – 2020 on justiitsministeeriumi eestvedamisel koos mitmete teiste ministeeriumite, valdkondade ekspertide ja teiste osalistega välja töötatud vägivalla ennetamise strateegia. Strateegias on selgitatud, et vägivald on inimõiguseid kahjustav probleem – see piirab inimeste õigust elule, vabadusele, turvalisusele, väärikusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusse. Vägivald põhjustab ka suuri kannatusi ohvrile, tema lähedastele ja tekitab kahju ühiskonnale. Vägivalla ennetamise strateegia üldeesmärgid hõlmavad ohvrisõbralikku vägivallajuhtumite menetlemist, mõjusamaid vägivalla toimepanijate kohtlemise viise, vägivallaohvritele kaitse ja toe tagamist kui ka vägivalla ära hoidmist, ära tundmist ning sekkumist.²

1. jaanuaril 2015. aastal karistusõiguse revisjoni tulemusel jõustunud karistusseadustikus (edaspidi KarS) muudeti nii kehalise väärkohtlemise kui ka avaliku korra raske rikkumise sätete sõnastust. Karistusõiguse revisjonile eelnes 1. juulil 2014. aastal Korrakaitseaduse (edaspidi KorS) jõustumine, kus sisustati avaliku koha ja avaliku korra mõisted ning avalikus kohas käitumise üldnõuded. Enne KorSi jõustumist olid need mõisted sätestatud näiteks kohalike omavalitsuste poolt välja antud määrustes. Kehalise väärkohtlemise ning avaliku korra raske

¹ Kuritegevus Eestis 2017. Justiitsministeerium. Tallinn 2017. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2017>.

² Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015 – 2020. Tallinn 2015. Arvutivõrgus: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf. Lk 2 – 5.

rikkumise piiritlemisele ja tõlgendamisele olid enne KorS-i jõustumist abiks Riigikohtu poolt tehtud arvukad kohtulahendid. Kuivõrd pärast karistusõiguse revisjoni oli avaliku korra raske rikkumise tõlgendamisel võimalik tugineda korrakaitseadusest tulenevatele mõistetele, siis tekkis sellest lähtuvalt järgnev küsimus. Kas jätkuvalt avaliku korra raske rikkumise toimepanemiseks on tarvis tuvastada varasemast kohtupraktikas välja toodud personifitseeritud kolmas isik, kelle rahu on rikutud või piisab avaliku korra raskeks rikkumiseks sellest, et tegu on toime pandud avalikus kohas ja selle teoga on rikutud avalikus kohas käitumise üldnõudeid? See küsimus on tekitanud Eestis erinevat karistus- ja kohtupraktikat, mistõttu on tegemist aktuaalse probleemiga.

Eelnevalt välja toodud statistika põhjal on näha, et registreeritud avaliku korra raskete rikkumiste arv on pea kolmekordistunud aastatel 2015 – 2017, mistõttu on ilmselt just karistusõiguse revisjon mõjutanud kohtupraktikat avaliku korra raske rikkumise osas. Kehalise väärkohtlemise koosseisu esinemissagedus eelnevalt välja toodud statistikat arvestades kõige suurem. Kehaline väärkohtlemine kui vägivallategu moodustab mitme KarS-i eriosa sätte objektiivse koosseisu tunnuse, mistõttu lasub sätel isikuvastaste süütegude rakenduslik raskuskese.³

2. juunil 2017. a. otsuses nr 3-1-1-15-17 tõi Riigikohus välja põhimõttelised seisukohad avaliku korra raske rikkumise ja kehalise väärkohtlemise tõlgendamise kohta, millele kirjutasid kaks riigikohtunikku eriarvamused. Käesoleva töö eesmärgiks on esmalt vaadelda, millised olid kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise koosseisud enne karistusõiguse revisjoni ning kuidas muutus nende koosseisude sisustamine pärast karistusõiguse revisjoni. Lisaks sellele on käesoleva töö eesmärk anda ülevaade kohtupraktikast, mis on antud kuritegude koosseise sisustanud, ning analüüsida probleeme, mis on tekkinud kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise sisustamisel pärast karistusõiguse revisjoni. Viimaks tuleb vaadelda, kuidas on Riigikohtu 02. juuni 2017. a. otsus nr 3-1-1-15-17 muutnud eelmainitud kahe kuriteo koosseisu kasutamist kohtupraktikas ning kuidas see on mõjutanud karistuspraktikat. Lähtuvalt töö eesmärgist on käesoleva töö uurimisülesanded järgnevad:

1. Kuidas muutusid kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise toimealad pärast karistusõiguse revisjoni?
2. Kuidas sisustada ning eristada kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise koosseisu pärast karistusõiguse revisjoni?

³ P. Randma. Kehaline väärkohtlemine karistusseadustiku uues redaktsioonis. – Juridica III/2015, lk 210.

3. Kuidas on Riigikohtu 2.06.2017. a. otsus nr 3-1-1-15-17 mõjutanud kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise kohtupraktikat?

Käesolev magistritöö on jaotatud kolmeks osaks. Esimeses osas on analüüsitud kehalise väärkohtlemise koosseisu enne karistusõiguse revisjoni 1. jaanuaril 2015. a.. Selles osas on antud ülevaade, millised olid teoreetilised seisukohad õiguskirjanduses selle koosseisu selgitamisel ning kuidas oli see sisustatud kohtupraktikaga. Esimeses peatükis on kirjeldatud ka karistusõiguse revisjoni eesmärke ning seejärel analüüsitud kehalise väärkohtlemise koosseisu sisustamist pärast karistusõiguse revisjoni. Ülevaade on antud nii tervise kahjustamisest, valu põhjustanud muust kehalisest väärkohtlemisest, vähemalt neli nädalat kestavast tervisekahjustusest ja lähi- või sõltuvussuhtest. Karistusõiguse revisjoni üks eesmärkidest oli kehalise väärkohtlemise koosseisu liiga lai toimeala kitsendamine, kuid karistusõiguse revisjoni tulemusel seda ei tehtud hoolimata näiteks Riigikohtu ettepanekust.

Käesoleva magistritöö teises osas on analüüsitud avaliku korra mõistet, avalikus kohas käitumise üldnõudeid ning avaliku korra rasket rikkumist enne KorS-i jõustumist ja pärast KorS-i jõustumist. Ülevaade on antud Riigikohtupraktikast, mis sisustas KarS §-i 263 koosseisu enne karistusõiguse revisjoni ja KorS-i jõustumist. Teises osas on tehtud ülevaade Riigikohtu 2. juuni 2017. a. otsuses nr 3-1-1-15-17 kirjeldatud põhimõttelistest seisukohtadest ning Riigikohtunike poolt kirjutatud eriarvamustest. Teine osa sisaldab käesoleva magistritöö autori arvamust KarS §-i 263 tõlgendamise kohta.

Kolmas peatükk kirjeldab käesoleva magistritöö raames läbiviidud empiirilist uuringut.

Käesoleva magistritöö kirjutamisel on kasutatud võrdlevat ja empiirilist uurimismeetodit. Eelkõige on kasutatud Justiitsministeeriumi analüüse ja statistikat, Politsei- ja Piirivalveameti poolt väljastatud statistikat, esimese astme kohtute praktikat. Teoreetilises osas on kasutatud õiguslast kirjandust, seaduste kommenteeritud väljaandeid, Riigikohtu praktikat, Eestis kehtinud ja kehtivaid normatiivakte ning eelnõude seletuskirju.

1. KEHALINE VÄÄRKOHTLEMINE

1.1 KarS § 121 enne karistusõiguse revisjoni

Enne 1.09.2002 kehtima hakanud KarS-i kehtis Eesti Vabariigis Kriminaalkodeks (edaspidi KrK), mis sätestas kuriteod tervise vastu §-des 107 – 114 ja §-s 119. Kriminaliseeritud oli üliraske kehavigastuse tekitamine § 107 lg 1 järgi, mille kohaselt kehavigastus pidi olema eluohtlik või põhjustama mõne organi kaotuse, selle tegevuse lakkamise, vaimuhaiguse, töövõime püsiva, mitte alla ühe kolmandiku kaotusega seotud muu terviserikke või näo parandamatu, inetuks tegeva rikke.⁴ Raskendavaks asjaoluks oli üliraske kehavigastuse tekitamine huligaansel ajendil, mis tähendas kuriteo toimepanemist ilmsest lugupidamatuses ühiskonna vastu, hoolimatust suhtumisest ühiselureeglitesse ja sotsialistliku moraali normidesse, ilma igasuguse ajendita või soovist kasutada tähtsusetut ajendit kuriteo toimepanemise ettekäändena. Näiteks võib huligaanne ajend olla ebakaine olek, armukadedus, kättemaks või halbade perekondlike või muude isiklike suhete pinnal kujunenud vihavaen.⁵

KrK § 108 sätestas raske kehavigastuse tahtliku tekitamise, mis ei ole eluohtlik ega põhjusta §-s 107 ettenähtud tagajärgi, kuid tõi kaasa pikaajalise terviserikke või terviserikke, mis on seotud töövõime püsiva, alla ühe kolmandiku olulise kaotusega. Lisaks sellele sätestas KrK § 109 kehavigastuse tekitamise hingelise erutuse seisundis, § 110 kehavigastuse tekitamise hädakaitse piiride ületamisel, § 111 kehavigastuse tekitamise ettevaatamatuse tõttu.

KrK § 112 lg 1 sätestas kerge kehavigastuse tahtliku tekitamise, mis ei põhjustanud terviseriket ja § 112 lg 2 kerge kehavigastuse tahtliku tekitamise, mis põhjustas lühiajalise terviserikke, mis ei olnud seotud töövõime püsiva kaotusega või oli seotud töövõime püsiva, väheolulise kaotusega. § 112 lg 1 järgi kerge kehavigastuse all mõeldi sellist kehavigastust, mis ei põhjustanud terviseriket ja oli mitteoluline ja kiiresti mööduv, näiteks marrastus, kriimustus, verevalum, haav naha kudedes ehk rikub keha elundite ja kudede anatoomilist terviklust või organismi füsioloogilisi funktsioone. Kiirestimööduv tähendas selle paragrahvi mõttes lühiajaline, kestusega mitte üle seitsme päeva kestev tekkinud tervisekahjustus, kuid võis tähendada ka tervisekahjustust, millega kaasneb ravi ja üldise töövõime ajutine kaotus mitte üle ühe nädala. § 112 lg 2 mõttes on lühiajaline terviserike kestusega üks kuni neli nädalat või töövõime kaotus samal perioodil.⁶ Eraldi oli KrK-s ka § 113 vägivallateod isiku kallal, mille

⁴ Kriminaalkodeks. RT 1992, 20, 288.

⁵ I. Rebane. (koost.) Eesti NSV Kriminaalkodeks kommenteeritud väljaanne. Parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Raamat 1980, § 101 komm. 3.a.

⁶ *Ibid.* § 112 komm 1.-3.

kohaselt oli ette nähtud karistus tahtliku löömise, peksmise või muu vägivallateo eest isiku kallal, mis põhjustas füüsilist valu. §112 erineb §-st 113 selle poolest, et vägivallateod ei põhjusta iga kord isegi kergeid, terviserikketa kehavigastusi ning ei riku keha anatoomilist terviklikkust või organismi füsioloogilisi funktsioone. Oluline oli § 113 puhul kannatanule füüsilise valu tekitamine.⁷ KrK-s sisaldas väga põhjalikult sätestatud kuriteokoosseise, milles olid detailselt kriminaliseeritud kuriteod tervise vastu alates väga raskete kehavigastuste tekitamisest lõpetades füüsilise valu tekitamisega.

1.09.2002 kehtima hakanud Karistusseadustik ei sisaldanud enam KrK-s olnud mitmeid erinevate raskusastmetega kehavigastuste tekitamise §-e ning uued kuriteokoosseisud olid § 118 raske tervisekahjustuse tekitamine, mis on sarnane KrK §-ga 107, § 119 raske tervisekahjustamise tekitamine ettevaatamatusest ja § 121 kehaline väärkohtlemine. Kuni 1. jaanuarini 2015. aastal kehtinud KarS-i redaktsioonis oli kehalise väärkohtlemise objektiivne koosseis määratletud võrdlemisi laialt. Rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega karistati §-i 121 järgi karistusseadustikus teise inimese tervise kahjustamise eest, samuti löömise, peksmise või valu tekitanud muu kehalise väärkohtlemise eest.⁸ Kriminaalkorras karistatav oli seaduse kohaselt juba see, kui teise inimese tervis sai kahjustada täideviija teo tulemusel (1. alternatiiv). Kehalise väärkohtlemise objektiivne koosseis oli täidetud ka löömise, peksmise või valu tekitanud muu kehalise väärkohtlemise korral (2. – 4. alternatiiv).⁹

Teise inimese tervise kahjustamise koosseis (1. alternatiiv) oli täidetud igasuguse tahtliku tervisekahjustuse tekitamise eest. Sarnaselt KrK §-le 112 lg 1 oli kriimustuste, marrastuste ja punetava kõrva tekitamine kriminaalkuritegu, kuivõrd rangelt võttes on kriimustus organismi koe terviklikkuse häire, mis on tekitatud välise teguri toimetel. Kuni kolmeaastane vangistus oli ette nähtud ka teise isiku näpistamise eest. Riigikohus on isegi selgitanud, et olukorras, kus kannatanu tervis pole realselt kahjustunud, saab tervise kahjustamisest kui lõpuleviidud teost rääkida juhul, kui tervise kahjustamisele suunatud tegu on toimunud, kuid selle teo tervist kahjustav potentsiaal pole objektiivsetel põhjustel realiseerunud.¹⁰ Samas on kohtupraktikas seda seisukohta eiratud ning lähtutud on seisukohast, et KarS § 121 esimese alternatiivi puhul on tegemist tagajärjedelikti, mitte teodeliktiga.

Hoolimata sellest, et õiguskirjanduses pakuti välja tõlgendada koosseisu kitsamalt – näiteks et esimese alternatiivi puhul on koosseis täidetud ainult siis, kui isikule on tekitatud selline

⁷ Ibid. § 113 komm. 1.-3.

⁸ Karistusseadustik. RT I, 21.06.2014, 28.

⁹ P. Randma (viide 3), lk 211.

¹⁰ RKKKo 3-1-1-28-07, p 7.

füüsiline või psüühiline seisund, mis objektiivsete kriteeriumite järgi vajab ravimist ehk teatava intensiivsusega ning tähendusega meditsiinilist sekkumist, sest ei möödu lühikese aja jooksul, siis praktikas ka selline tõlgendus kasutust ei leidnud. Seetõttu oli tervisekahjustuse kui KarS §-s 121 nimetatud koosseisupärase tagajärje toimeala väga lai ning hõlmas kõiki silmaga nähtavaid vigastusi alates kergetest vigastustest nagu kriimustused lõpetades mitu kuud kestva tervisekahjustusega.¹¹

Kohtupraktikas oli koosseisu teise alternatiivi tõlgendamine selgem. Koosseisu kitsendavate arusaamisteni on jõutud läbi kohtupraktika. Kuigi koosseisu alternatiivid – löömine ja peksmine viitavad teodeliktile, kus tagajärje saabumine ei ole vajalik, asus Riigikohus seisukohale, et nii löömise, peksmise kui ka muu kehalise väärkohtlemise korral on vajalik, et kannatanu tunneks nende tegude tulemusena valu. Valu tuleb mõista kui tegeliku või potentsiaalse kudede kahjustamisega kaasnevat ebameeldivat aistingut. Valulävi on subjektiivne nähtus. KarS § 121 koosseisu kontekstis tuleb kindlaks teha, kas kannatanule valuaistingu tekkimine on süüdistatavale teo tagajärjena objektiivselt omistatav. Kui objektiivselt ei ole valu hinnatav süüdistatava teo tüüpilise tagajärjena, siis ei saa seda süüdistatavale objektiivselt omistada.¹² Selle Riigikohtu seisukohaga kriminaliseeriti valu tekitamine ning KarS § 121 koosseisus kirjeldatud teod – löömine, peksmine ja muu kehaline väärkohtlemine oli avatud näitlik kataloog võimalikest tegudest, millega valu ehk tagajärg tekitada. Koosseisupärane on praktikas olnud näiteks valu põhjustanud kaelast haaramine, juustest tirimine ja ka kriimustused kaelal, mistõttu on tekkinud küsimus, kas nendel juhtudel on kohane pöörduda karistusõiguse kui *ultima ratio* meetme poole.

Praktikas sai sellist valumõistet rakendada kahte moodi. Esiteks oli võimalik karistusõiguse toimealast välja jätta teod, mis sinna oma olemuselt ei peaks kuuluma.¹³ Näiteks ei ole kuritegu toime pandud, kui inimesi täis bussist tahab enne uste sulgemist väljuda isik, kes trügimise käigus võib põhjustada mõne kriimustuse või astuda kellelegi kogemata jalale.

Teiseks oli võimalik valu kui tagajärje saabumine tuvastada näiteks meditsiinasutuses fikseeritud vigastuste kaudu, kui kannatanu keeldub ütluste andmisest kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) § 71 lg 1 alusel. Selle sätte kohaselt on õigus keelduda ütluste andmisest kahtlustatava ja süüdistatava alanejal ja ülenejal sugulasel, õel, poolõel, vennal, poolvennal või isikul, kes on olnud abielus kahtlustatava või süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga; võõras- või kasuvanemal, võõras- või kasulapsel, lapsendajal ja lapsendatul,

¹¹ P. Randma (viide 3), lk 211.

¹² RKKKo 3-1-1-50-13, p 12.

¹³ P. Randma (viide 3), lk 212.

abikaasal, püsivas kooselus oleval isikul ja tema vanemal, sealhulgas pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist. Ütluste andmisest võib keelduda KrMS § 71 lg 2 alusel siis, kui ütlused võivad süüstada teda ennast või lg-s 1 loetletud isikuid kuriteo või väärteo toimepanemises või kui isik on kaastäideviijana või osavõtjana samas kuriteos süüdi või õigeks mõistetud. Kui kannatanu keeldub ütluste andmisest, siis on võimalus kasutada tõendina meditsiinasutuses fikseeritud vigastuste kohta tehtud dokumenti. Riigikohtu seisukoha järgi ei eelda KarS § 121 koosseis seda, et just kannatanu kinnitaks valuaistingu tekkimist, sest sellisel juhul jääks kaitsealast välja isikud, kellel näiteks puudub kõnevõime. Lähtuda tuleks objekteeritud valumõistest, mille kohaselt valu põhjustanud kehalisest väärkohtlemisest võib rääkida ka siis, kui sellise tagajärje saabumine on täideviija teo toimel arusaadav või usutav keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale.¹⁴ Korrakaitseasutused puutuvad tihti kokku olukordadega, kus naisterahvad keelduvad oma füüsiliselt agressiivse abikaasa vastu ütluste andmisest, sest kardavad, et vägivald läheks pärast seda hullemaks ning majanduslike põhjuste või ühiste laste tõttu ei ole võimalik abikaasast lahku minna. Praktikast kasutatakse sellisel juhul tõendina tihti sündmuskohal käinud patrullpolitseinike ütluseid ning fotosid ja kiirabi poolt koostatud kiirabikaarti või teisi meditsiinasutuse dokumente, kui kannatanu sinna pöördunud on.

Kokkuvõttes võis enne karistusõiguse revisjoni KarS § 121 objektiivse koosseisu taandada kahele alternatiivile. Koosseisu esimene alternatiiv ehk tervise kahjustamine on suvaline tegu, mille tagajärjeks oli ükskõik milline tervisekahjustus, mis avaldus organismi koe anatoomilise terviklikkuse häirena. Selle alternatiiviga olid hõlmatud kriimustused, marrastused ja punetused, mis olid nähtavalt kehale talletunud. Alternatiiv hõlmas ka psüühilise tervise kahjustamist lõpetades tervisekahjustustega, mille toimeaeg jäi alla nelja kuu.

Koosseisu teine alternatiiv ehk valu tekitanud kehaline väärkohtlemine on suvaline tegu, mille tagajärjel tundis kannatanu valu. Kehaline väärkohtlemine hõlmas nii löömise kui ka peksmise mõistet, kuid oli avatud kataloog. Praktikast kitsendati arusaama sellest sättest ning leiti, et koosseisupärane tegu peab olema teatud intensiivsusega, tagajärg peab olema objektiivselt omistatav ning valu kui tagajärje põhjustamine peab vähemalt tunduma reaalne ka keskmisele objektiivsele kõrvalseisjale.¹⁵

¹⁴ P. Randma (viide 3), lk 212.

¹⁵ *Ibis*.

1.2 Karistusõiguse revisjon

Karistusõiguse revisjoniks hakati nimetama eelnõu, mis sai alguse Justiitsministeeriumi programmist „Parema õigusloome arendamine“. Revisjoni käigus vaadati üle kuriteo- ja väärteoõigus ning väärteoõiguse piiritlemine haldusõigusest, täpsemalt haldussunnist. Muudatusi tehti karistusseadustikus ning teistes seadustes, kus oli ette nähtud väärteovastutus. Revisjoni eesmärk oli kuriteo- ja väärteokoosseisude võimaliku kattuvuse ja piiritlemise käsitlemine, ülemäärase karistatavuse kõrvaldamine ja väärteovastutuse ja haldussunni mõistliku vahekorra kontrollimine. Riigikohtu esimees Märt Rask juhtis tähelepanu 2010. aastal mitmetele probleemidele seoses ülekriminaliseerimisega. Ta viitas sellele, et karistusõigus on *ultima ratio* vahend ehk õigusharu, mille poole pöördumine peaks olema võimalik ja vajalik ainult siis, kui teiste õigusharude või õigusväliste käitumisharude regulatiivsest toimest ei piisa probleemi lahendamiseks. 2013. aasta statistika kohaselt oli kehtiv karistus 261 480 isikul, nendest 171 194 väärteo korras karistatud ja 39 645 kriminaalkorras karistatud. Kehtiv karistus oli seega 20 %-l elanikkonnast ning arvestades asjaolu, et suurema osa süütegudest panevad toime täisealised isikud, on karistatud isikute osakaal veel suurem. Kehtivas õiguses oli lisaks KarS-i 400 kuriteo- ja väärteokoosseisule ka ligi 900 väärteokoosseisu kokku 147 haruseaduses.¹⁶ Karistusõiguse revisjoni üks eesmärkidest oli vähendada karistatavate tegude arvu, kõrvaldada ülekriminaliseerimine ja tagada *ultima ratio* põhimõtte järgimine karistusõiguses.¹⁷ Ülekriminaliseerimist ei ole võimalik üheselt defineerida – samas võib see olla õiguskorra tagamiseks kasutatud liigsed karistusõiguslikud meetmed, millega tavaliselt kaasneb ka ülemäärane sekkumine isikute õigustesse. Üldise põhimõtte järgi võib karistusõiguslike vahenditega sekkuda eelkõige juhul, kui isiku poolt toimepandud tegu väärib riiklikult tugevat hukkamõistu ning see on vajalik õigusrahu säilitamiseks.¹⁸

KarS §-i 121 enne revisjoni kehtiv redaktsioon luges mistahes vägivallateo karistatavaks selle vägivalla raskusastet arvestamata. Tegemist on ülekriminaliseerimisega, kuivõrd kolmeaastane vangistus oli ettenähtud ka väikeste rikkumise eest nagu tutistamine, näpistamine või kõrvakiilu andmine. Need teod on eetiliselt taunitavad, kuid külgnevad sotsiaalselt tolereeritava ja moraalinormide regulatsiooni alla jääva käitumisega. Seetõttu oli KarS §-i 121 ulatus alusetult

¹⁶ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri 554 SE. Arvutivõrgus:

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf, lk 7.

¹⁷ *Ibis*, lk 15.

¹⁸ T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – *Juridica X/2010*, lk 377.

suur. Ettepaneku järgi eristati väärkohtlemise raskus ja teo iseloom. Tervisekahjustuse raskusastme piiritlemisel arvestatakse kohtuarstliku tuvastamise korras toodud liigitust.¹⁹

1.3 KarS § 121 pärast karistusõiguse revisjoni

Alates 1.01.2015 kehtima hakanud KarS § 121 lg 1 kohaselt karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega teise inimese tervise kahjustamise eest, samuti valu tekitava kehalise väärkohtlemise eest. KarS § 121 lg 2 p 1 järgi karistatakse sama teo eest rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega, kui sellega on tekitatud tervisekahjustus, mis kestab vähemalt neli nädalat, KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kui see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes ning KarS § 121 lg 2 p 3 järgi kui see on toime pandud korduvalt KarS § 121 lg 3 näeb ette rahalise karistuse, kui § 121 lg-s 1 või 2 sätestatud teo on toime pannud juriidiline isik.²⁰ Kokkuvõttes kui kehalise väärkohtlemisega kaasneb tervisekahjustus kuni neli nädalat, järgneb vastutus § 121 lg 1 järgi; kui tervisekahjustus kestab vähemalt neli nädalat, kuid alla nelja kuu, järgneb vastutus § 121 lg 2 järgi ja kui tervisekahjustus kestab vähemalt neli kuud ja rohkem, järgneb vastutus § 118 järgi.

Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri aga selgitab, et § 121 muudatustega kehalise väärkohtlemise lävendit ei tõsteta – jätkuvalt jääb karistatavaks iga kehaline väärkohtlemine hoolimata sellest, kas sellega põhjustati tervisekahjustus või mitte. Samas diferentseerib uus koosseis väärkohtlemise raskuse - § 121 lg 1 jääb kehtima sisuliselt samasugusena, välja arvatud peksmine, mis on korduv löömine ja seega kvalifitseeritav raskendava asjaoluna (lg 2 p 3).²¹ Seega hoolimata sellest, et karistusõiguse revisjoni üks eesmärkidest oli KarS § 121 toimeala kitsendamine, siis tegelikkuses jäi toimeala samaks.

Eelnõu seletuskirja lisas 5 on välja toodud muuhulgas ka Riigikohtu arvamus ja ettepanekud eelnõu kohta. Ühe ettepanekuna soovitas Riigikohus kaaluda võimalust tunnistada selline kehaline väärkohtlemine nagu tutistamine, tõukamine või kerge löömine, mis ei põhjusta kannatanule tervisekahjustust ega järjepidevat või suurt valu, karistatavaks väärteona, mitte kuriteona. Riigikohus põhjendas ettepanekut asjaoluga, et kui § 121 järgi loetakse igasugune vägivallategu karistatavaks selle raskusastet arvesse võtmata, on tegemist ülekriminaliseerimisega, mille tulemus on suure hulga isikute kriminaalkorras

¹⁹ *Ibis*, lk 50.

²⁰ Karistusseadustik. RT I, 30.12.2017, 29.

²¹ Seletuskiri 554 SE (viide 17), lk 50.

süüditunnistamine võrdlemisi väheohtliku käitumise eest. Arvestada tuleb ka kriminaalmenetlusliku ressursi märkimisväärsel kulu. Seega Riigikohtu ettepaneku järgi jääks kuritegude hulgast välja vaid väheste intensiivsusega kehalise väärkohtlemise juhtumid, mis ei põhjusta isegi sellist tervisekahjustust nagu nahaalune verevalum, nahamarrastus või pindmine haav ega ole ka kauakestavad. Samuti ei oleks kõnealused teod mittekarakteristatavad, sest säiliks väärteokarakteristus. Riigikohtu ettepaneku järgi oleks § 121 lg 1 järgi olnud väärtegu teise inimese löömine või muu valu tekitanud kehaline väärkohtlemine, kui puudub muu süüteokoosseis, karistusega kolmsada trahviühikut või arest ning kuritegu § 121 lg 2 järgi sama tegu, kui sellega on põhjustatud järjepidevat või suurt valu, mille karistus oleks rahaline või kuni üheaastane vangistus. Riigikohtu ettepanekut ei arvestatud, sest kodifitseerimiskomisjon otsustas ettepanekut mitte toetada.²²

Käesoleva töö autori arvates oleks karistusõiguse revisjoni läbi viinud kodifitseerimiskomisjon võinud arvestada Riigikohtu poolt tehtud ettepanekut, mille järgi väheste intensiivsusega kehalise väärkohtlemise juhtumid oleks kvalifitseeritavad väärteona. See oleks vähendanud väheohtliku käitumise eest kriminaalkorras süüdimõistetud isikute arvu, kuid ei oleks lahendanud ressursikulu probleemi, kuivõrd kriminaalmenetluste vähenemise arvelt tõuseks väärteomenetluste arv ning väärteokorras karistatud isikute arv oleks suurenenud. Probleemi oleks lahendanud see, kui väheste intensiivsusega kehaline väärkohtlemine oleks dekriminaliseeritud ning ei oleks osa kriminaalmenetluse ega väärteomenetluse toimealast.²³

Seega tekkis vastuoluline olukord, kus ühelt poolt selgitati, et KarS § 121 toimeala on liiga lai ning põhjustab ülekriminaliseeritust, kuid teisalt sätte sõnastust kitsendavas suunas ei muudeta. Lahendusena on välja pakutud sätte toimeala kitsendamine tõlgenduslikult, kuid ka see on probleemne – kas kohtu poolt on kitsendav tõlgendamine üldse võimalik ning kas see ei ole tungimine seadusandja pädevusalale. Samas on Riigikohtu kriminaalkolleegium ühes kaasuses märkinud, et karistusõiguse kui repressiivse õigusharu eripära seab karistusõigusnormi tõlgendamisele kindlad piirid ning karistusõigusnormi sisu avamine ei tohi viia normi piiridest väljumiseni ega nende juhtumite hõlmamiseni karistusnormiga, mida seadusandja pole soovinud karistatavaks kuulutada.²⁴ Kui sätet tõlgendatakse isiku kahjuks, siis on tegemist

²² Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE. Lisa 5. Lk 14-15. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/5fbcd2bc-2979-496f-9029-0787beb51295>.

²³ Samale järeldusele jõuti ka: J. Hüva. Karistusseadustiku § 121 peale karistusõiguse revisjoni. Magistr töö. Lk 11. Arvutivõrgus: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52030/huva_jurgen.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

²⁴ RKKKo 3-1-1-23-12, p 8.2.

nullum crimen poena sine lege certa põhimõtte vastu eksimisega. Olukord on teine, kui sätet tõlgendatakse kitsendavalt isiku poolt, mistõttu teoreetiliselt oleks võimalik KarS § 121 objektiivse koosseisu kitsendav tõlgendamine.²⁵

Ka Saksa õiguskorda iseloomustab olukord, kus kehalise väärkohtlemise koosseis on sõnastatud äärmiselt laialt ning see on Eesti karistusseadustiku sättega võrdlemisi sarnane. Samas kehtib ka Saksa õiguses põhimõte, et kriminaalvastutuse poole tuleks pöörduda alles siis, kui väheolulise väärkohtlemise piir on ületatud. Selle nn piiri ületamine on hinnangu küsimus, millele vastuse leidmiseks tuleb tugineda põhiseaduslikule proportsionaalsuspõhimõttele. Kehalise heaolu mõjutamine peaks olema sellise tugevus astmega, et oleks proportsionaalne isik süüdi tunnistada kriminaalkuriteos. Kuriteokoosseis ei ole täidetud juhul, kui kaitstavat õigushüve rikutakse üksnes minimaalselt, nt bagatellründeaga.²⁶

1.3.1 Tervise kahjustamine

Tervis on inimese kehalise ja vaimse heaolu seisund, kusjuures kehaline heaolu on organismi korrasolek, milles kõik koed ja elundid on terviklikud ja funktsioneerivad häireteta ning vaimne heaolu on seisund, milles inimene valitseb täielikult oma teadvust ning on vaba negatiivsetest emotsionaalsetest pingetest.²⁷ Karistusõiguse enda pädevuses on määratleda tervise mõiste ning selle kahjustamine. Näiteks saksakeelses erialakirjanduses on jõutud seisukohale, et tervise kahjustamisena tuleb käsitada igasugust keha normaalsest toimimisest erineva kahjuliku iseloomuga haigusliku seisundi esilekutsumist või olemasoleva seisundi võimendamist, sõltumata sellest, kuidas seda tehti ning kas kannatanu tundis seejuures valu.²⁸

Valitseva seisukoha järgi on KarS § 121 lg-s 1 esimeses alternatiivis olev tervisekahjustus organismi elundi või koe anatoomilise terviklikkuse või selle füsioloogilise funktsiooni häire, samuti haigus või muu patoloogiline seisund, mis tekib mehaanilise, füüsikalise, keemilise, bioloogilise või psüühilise teguri toimele. Selliselt on tervisekahjustus sõnastatud ka Vabariigi Valitsuse määruses tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise korras §-s 1 lg 2.

Karistusõiguslikult on oluline, et selline tegur on võõrkahjustus ehk teise inimese tegevusest tulenev välistegur või organismi enda bioloogiline või psüühiline protsess, mille toimet või selle

²⁵ P. Randma (viide 3), lk 214.

²⁶ P. Randma (viide 3), lk 214.

²⁷ J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) Karistusseadustik kommenteeritud väljaanne. 4. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, § 118 komm. 1.2.

²⁸ P. Randma (viide 3), lk 215.

tagajärge pidi teine isik ära hoidma. Mehaaniline tegur on näiteks tuli- või külmrelv. Tuli- või külmrelva sihipärasel kasutamisel on tervisekahjustus peaaegu vältimatu tagajärg, mistõttu on relvastatud rünne alati tervise kahjustamine koosseisu mõttes. Füüsikaline tegur võib olla näiteks kõrge või madal temperatuur, keemiline tegur on näiteks mürkaine, bioloogiline tegur võib olla haigusliku protsessi initsieerimine, psüühiline tegur võib olla näiteks lapse ehmatamine. Kahjustus ehk trauma võib ilmnedasomaatilises ehk kehalises vigastuses või psüühikahäires. Kannatanu kehalise puutumatuse rikkumine ei ole tervisekahjustuse kohustuslik tunnus, kuivõrd tervisekahjustus saab tekkida näiteks lapse hirmutamise või täisealise jõhkra psüühilise mõjutamise teel, mille tagajärg on häire närvitalituses või vaimuhaigus. Selliseks psüühiliseks mõjutamiseks võib olla näiteks pikaajaline valju muusika mängimine või pidevate öiste telefonikõnede tegemine, mille tulemusena tekivad isikul unehäired.²⁹ Trauma võib olla kinnine – näiteks põrutus, vapustus, rebend, nikastus, kinnine luumurd või lahtine – näiteks haav või lahtine luumurd. Trauma võib olla kas otsene, mis ilmneb kohal, kus välistegur toimus – näiteks löike-torkehaav või kaudne – näiteks kukkumisest tekkinud koljupõhimikumurd.³⁰ Tervisekahjustuse võivad põhjustada tugevad või korduvad rusika- või jalahoobid ning löögid kõvade ja raskete esemetega näiteks siis, kui need on suunatud rindkeresse, selga, kõhtu või pähe.³¹

Teise seisukoha järgi on tervisekahjustus iga tegu, mis võib põhjustada tervisekahjustuse, mitte tagajärg – seega tervisekahjustuse kui tagajärje tegelik saabumine ei oma tähtsust. Tegu peaks oma olemuselt olema selline, mis suudab tekitada kehalise tervisekahjustuse ehk inimorganismi koe või elundi terviklikkuse rikutuse või nende toime häire.³² Samas on seda Riigikohtu lahendi seisukohta praktikas eiratud ning lähtutud on seisukohast, et KarS § 121 lg 1 esimese alternatiivi puhul on tegemist siiski tagajärje, mitte teodeliktiga.³³ Kui lähtuda seisukohast, et iga tegu, mis võib põhjustada tervisekahjustuse, täidab antud koosseisu, siis tekib probleem täideviidud teo ja katse eristamisega ning niigi laialt tõlgendatav kuriteokoosseis saaks hoopis uue mõõtme.

Tervisekahjustus peab olema suunatud teise isiku tervise vastu, mistõttu ei ole enesevigastamine kehtiva õiguse järgi süütegu.³⁴ Tervisekahjustuse kui tagajärje eristamine raskusastme järgi on vajalik, et piiritleda lõpuleviidud tegu ja katset ning piiritleda § 121 lg 1

²⁹ P. Randma (viide 3), lk 216.

³⁰ J. Sootak. Isikuvastased süüteod. Viies, ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014, lk 66.

³¹ J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) (viide 27), komm § 121 komm. 3.2.

³² RKKKo 3-1-1-28-07 p 7.

³³ P. Randma (viide 3), lk 211.

³⁴ J. Sootak (viide 31), lk 67.

ja lg 2 p 1.³⁵ Tervisekahjustused on määratletavad § 121 lg 1 alt 1 järgi kui tervisekahjustused, millest täielik paranemine kestab vähem kui neli nädalat ehk lühiajaline tervisekahjustus.³⁶ Selline tervisekahjustus on näiteks nahaalune verevalum, nahamarrastus, pindmine haav või lühiajaline tervisekahjustus. Nahaalune verevalum on inimese nahaalune verekogum, mis on tekkinud löögi või surve tagajärjel, tõukamise tagajärjel kukkumisest, vastastikusest tõuklemisest jms füüsilisest vägivaldsest kontaktist. Nahamarrastus on kogu inimese keha pinnal naha terviklikkuse pindmine kahjustus, mis ei eelda meditsiinilisi protseduure naha terviklikkuse taastamiseks ning paranemine ei kesta üle nelja nädala.³⁷

1.3.2 Valu põhjustanud muu kehaline väärkohtlemine

Valu põhjustanud muu kehaline väärkohtlemine ehk KarS § 121 lg 1 teine alternatiiv on inimese keha mõjutamine viisil, mis ei ole normaalsetes inimestevahelistes suhetes aktsepteeritav. Sotsiaalselt adekvaatne käitumine ei ole näiteks teise isiku löömine ega peksmine, aga ka käe väänamine, kägistamine, hammustamine ja juustest kiskumine.³⁸ KarS § 121 varasem redaktsioon nägi ette tervise kahjustamise kõrval löömise, peksmise ja valu tekitanud muu kehalise väärkohtlemise. Löömine ja peksmine ongi hetkel kehtiva redaktsiooni järgi kaetud valu tekitava muu kehalise väärkohtlemisega, mis on KarS § 121 lg 1 teine alternatiiv.

Selle koosseisu puhul on tagajärjeks valu tundmine, mida tuleb mõista kui tegeliku või potentsiaalse kudede kahjustamisega kaasnevat aistingut. Näiteks tõukamine võib olla väärkohtlemise vorm, mis iseenesest valu ei tekita, kuid võib moodustada koosseisu seetõttu, et tagajärjeks on valuline kukkumine, kui valu tekitamine on tõukaja tahtlusega hõlmatud. Kehalise väärkohtlemise koosseisu ei moodusta teod, mis põhjustavad ebamugavustunnet või negatiivseid emotsioone – näiteks järjekorras trügimine või veega pritsimine. Valulävi on subjektiivne nähtus, mis on igal inimesel erinev, mistõttu piiriolukordades tuleb täiendavalt küsida, kas kannatanule valuaistingu tekkimine on süüdistatavale tema teo tagajärjena objektiivselt omistatav. Kui objektiivse kõrvalseisja seisukohast ei ole valu hinnatav süüdistatava teo tüüpilise tagajärjena, siis ei saa teo tagajärge ka süüdistatavale objektiivselt

³⁵ RKKKo 3-1-1-28-07, p 7.

³⁶ Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord. RT I, 29.12.2014, 12, § 5 lg 2 p 1.

³⁷ Seletuskiri 554 SE (viide 17), lk 50.

³⁸ RKKKo 3-1-1-48-08, p 8.

omistada.³⁹ Seega ei pruugi valu tekitava kehalise väärkohtlemisena kvalifitseerida näiteks järsku tõukamist või haaramist või haige või jõuetu inimese löögid.⁴⁰

Samas võib selle teoalternatiivi puhul tõdeda, et Riigikohtu praktika toel võib jõuda koosseisu kitsendava tõlgenduseni. Valu põhjustamine on isikule omistatav vaid juhul, kui selle põhjustamine tundub reaalne keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale. Muljumisjäljed, muhud, marrastused, paistetused, sinikad ja kriimustused on koosseisupärased tagajärjed kehalise väärkohtlemise mõttes, kuid neid ei ole põhjust isikule süüks arvata, kui need valu põhjustanud vigastused ei ole toimepandud teo tavaliseks tagajärjeks või tegu ei saa välisel vaatlusel hinnata teise isiku kehalise heaolu või terviklikkuse kaalukaks rikkumiseks ehk tädeviija käitumise väline intensiivsus ei anna võimalust kõneleda teise isiku kehalise puutumatuse kaalukas kahjustamisest. Näiteks sõrmega vastu pead nipsu andmine võib põhjustada tuntava valuaistingu, kuid ei ole kriminaalkorras karistatav kehaline väärkohtlemine teo vähese intensiivsuse tõttu.⁴¹

1.3.3 Vähemalt neli nädalat kestev tervisekahjustus

KarS § 121 lg 2 p 1 näeb koosseisupärase tagajärjena ette tervisekahjustuse, mille paranemine kestab vähemalt neli nädalat ehk pikaajaline tervisekahjustus. Pikaajalise tervisekahjustuse all mõeldakse kõiki tervisekahjustusi, mis on oma iseloomult tõsisemad kui KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritavad tervisekahjustused.⁴² See tähendab, et objektiivsel hinnangul vajab tervise taastamine meditsiinilist sekkumist. Tervisekahjustuse kestuse hindamisel ja kindlaksmääramisel on tarvis meditsiiniliste eriteadmistega kohtuarstlikku ekspertiisi, kus ekspert määrab tervisekahjustuse paranemise aja kindlaks samalaadsetest tervisekahjustustest paranemise keskmise ajana, mitte konkreetse kannatanu paranemise aja järgi. Samas tuleb piiripealsetel juhtumitel lisaks põhjendada, et näiteks tegemist ei ole eluohtliku vigastusega, ravi ei ulatu nelja kuuni või näiteks raseduse katkemine ei ole tingitud vigastusest.⁴³ Kui tervisekahjustus kestab üle nelja kuu, siis on tegemist juba KarS § 188 lg 1 p 2 järgi raske tervisekahjustuse tekitamisega.⁴⁴

³⁹ RKKKo 3-1-1-50-13 p 12.

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-50-15, p 13.1.

⁴¹ P. Randma (viide 3), lk 217.

⁴² Seletuskiri 554 SE (viide 17), lk 50.

⁴³ J. Sootak. Süüteod elu ja tervise vastu. – Juridica VIII/2014, lk 609.

⁴⁴ J. Sootak (viide 31), lk 68.

1.3.4 Lähi- või sõltuvussuhe

Mitmetes Euroopa Liidu riikides on Austria eeskujul vastu võetud eraldi perevägivalda reguleeriv seadus – näiteks Saksamaal, Hispaanias, Tšehhis, Sloveenias ja Hollandis. Leedus võeti 2011. aastal vastu lähisuhte vägivalda vastane seadus. Eestis eraldi lähisuhte vägivalda reguleerivat seadust ei loodud, kuid pärast karistusõiguse revisjoni lisati lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud väärkohtlemise tunnus kehalise väärkohtlemise juurde, et karmistada suhtumist ja reageerimist lähisuhtevägivalda korral. Kuivõrd perevägivald on sageli varjatud ja korduv, siis on selle karmimalt kohtlemine väärtuspõhine lähenemine. Eraldi punkti lisamisega on võimalik lähi- või sõltuvussuhte juhtumite kohta eraldi statistikat pidada.⁴⁵

KarS § 121 lg 2 p 2 järgi on vastutus kvalifitseeritud lähi- või sõltuvussuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise eest. Lisaks sellele on karistusseadustikus §-s 58 lg 4 välja toodud karistust raskendav asjaolu, milleks on süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes.

Lähiuhe on kahe või enama inimese vaheline pere-, sugulus-, põlvnevus-, hõimlus- või armastussuhe, sõltumata sellest, kas suhte osapooled jagavad elukohta. Sellisele suhtele on iseloomulik hoolitsus, usaldus, turvalisus, emotsionaalne tugi ning omavaheline tundeseotus. Lähiuhe võib sisaldada, kuid ei pea sisaldama füüsilist lähedust.⁴⁶

Sõltuvussuhtes on ühe isiku käitumisotsustused tingitud teisest isikust tulenevast mõjust. Võim on isikute vahel relevantsetes aspektides jaotunud nii ebavõrdselt, et üht isikut saab mõista kui allutanuna ja seetõttu ei lähtu ta käitumisotsustustes ainult enda vabast tahtekujundusest. Sõltuvussuhtes peab isikul kannatanu üle olema reaalne võim ehk võimalus teha talle kitsendusi, võtta ära hüvesid või pakkuda eeliseid.⁴⁷ Hinnangu andmiseks, kas kannatanu üle oli olemas reaalne võim, tuleb arvestada isikuomadusi ja tema võimet kujunenud olukorras ennast kehtestada.

Sõltuvussuhe võib olla õigusel põhinev, mis tähendab, et toimepanijal on kannatanu suhtes juriidiline võim ja sellest tulenev võimalus tema käitumist olulisel määral mõjutada. Näiteks vanem ja laps, juht ja alluv, vangivalvur ja kinnipeetav, uurija ja kahtlustatav, kohtunik ja kohtualune, õpilane ja õpetaja on õigusel põhinevas sõltuvussuhtes. Selliste näidete puhul on

⁴⁵ Seletuskiri 554 SE (viide 17), lk 51.

⁴⁶ *Ibis*.

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-109-10 p 16.1, p 16.3.

võimupositsioonil oleval isikul seadusega tagatud võimalus teha teise suhtes negatiivseid või positiivseid otsuseid.⁴⁸

Sõltuvussuhe võib tekkida ka õiguslikult reguleerimata suhtluses, kus selle olemasolu tuleb faktiliselt tuvastada. Kui süüdlasel on faktiliselt kannatanu suhtes seisund, mis võimaldab tal kannatanu elu oluliselt mõjutada, saab rääkida sõltuvussuhtest. See on hindamise küsimus, milliseid kannatanu käitumist suunavaid motiive lugeda vaba tahtekujundusega kokkusobimatuks.⁴⁹ Näiteks võib olla õiguslikult reguleerimata suhtluses tekkinud sõltuvussuhe olukorras, kus süüdlasel on kannatanut kompromiteerivaid videoid või fotosid. Samas ei pea vägivald alati olema suunatud alt üles – ka vastupidises olukorras võib mingil põhjusel olla näiteks kinnipeetaval võim vangivalvuri suhtes või alluval ülemuse suhtes.

Perevägivald (koduvägivald, lähisuhtevägivald) all mõistetakse nii laste-, naiste- ja meestevastast kui ka vanematevastast (lapse poolt) füüsilist, psüühilist ja seksuaalset väärkohtlemist ning vägivalda. Tegemist on raske isikuvastase kuriteoga, mille tunnistajaks või ohvriks olemine lapseas suurendab tõenäosust puutuda vägivallaga kokku täiskasvanuna nii ohvri kui ka toimepanijana.⁵⁰

⁴⁸ J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) (viide 17), komm § 143 3.3.2.

⁴⁹ RKKKo 3-1-1-109-10 p 16.2.

⁵⁰ Riigikogu kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. Lk 38. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf.

2. AVALIKU KORRA RASKE RIKKUMINE

2.1 Avalik kord

Põhiseaduse preambuli kohaselt on välise ja sisemise rahu kaitsmine üks Eesti riigi põhiülesandeid. Välise rahu kaitsmine hõlmab riigi kaitsmist väljastpoolt lähtuvate, eelkõige sõjaliste ohtude eest. Sisemise rahu kaitsmist võib tõlgendada nii avaliku korra kaitsmise mõttes kui ka süütegude menetlemise mõttes kriminaal- ja väärteomenetluses või julgeolekusasutuste seaduse alusel teostatavaid tegevusi, mis hõlmavad riigi julgeoleku kaitset. Põhiseadus nimetab avalikku korda §-des 26, 33, 40 lg-s 3, 45 lg-s 1, 47 ja 130, kuid ei määratle selle mõiste sisu.⁵¹

Avaliku korra mõiste on seotud nii korrakaitseseaduse kui ka haldusõiguse arenguga Eestis. Eesti Vabariigi taasasutamise järel 1990-ndate aastate alguses ei olnud korrakaitseõiguse ajaloolist traditsiooni ning asuti välja töötama mitmeid eriseadusi, mille eesmärk oli muuhulgas ohutõrje. 1996. aastal alustati haldusõiguse üldosa kontseptsiooni koostamist Saksa rahvusvahelise koostöö organisatsiooniga, kuid see jäi lõpetamata poliitiliste arutelude tõttu. 1996. aasta Eesti haldusõiguse reformi eesmärk oli uute seaduste loomine ja kehtivate seaduste parandamine ja täiendamine muuhulgas ka korrakaitse valdkonnas. Avaliku korra mõiste legaaldefiniitsiooni esimese versiooni koostasid 1999. aastal saksa eksperdid, kuid mõistet muudeti Justiitsministeeriumis 2005. aastal korrakaitseseaduse eelnõus ning Riigikogule esitatud eelnõus 16. mail 2007. aastal oli mõiste esialgselt juba muutunud. Seejärel tehti muudatusi ajal, kui korrakaitseseadus oli Riigikogu menetluses ning viimaks muudeti mõistet enne korrakaitseseaduse jõustumist.⁵² Vajadus korrakaitseseaduse järele oli enne selle jõustumist suur, kuivõrd korrakaitseõigust reguleeris EV politseiseadus, mis kehtis 1990-ndate aastate algusest ning olemasolevad õigusnormid olid ühelt poolt liiga deklaratiivsed ning teisalt käsitlesid avalikku korda ning turvalisust ohustavaid olukordi liiga kitsalt, mistõttu ei olnud võimalik korrakaitset vaadelda kui terviklikku süsteemi.⁵³

Korrakaitseseaduse (edaspidi KorS) 1. juulil 2014. aastal jõustunud redaktsioon, mis kehtib tänaseni, § 4 lg 1 sätestab avaliku korra mõiste. Avalik kord on ühiskonna seisund, milles on tagatud õigusnormide järgimine ning õigushüvede ja isikute subjektiivsete õiguste kaitse.⁵⁴ See

⁵¹ Korrakaitseseaduse eelnõu seletuskiri. 49 SE., lk 18. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/a67e1f77-6a73-26c5-5648-71b05c92d979>.

⁵² I. Pärnamägi. Avaliku korra mõiste Eesti ohutõrjeõiguses. – Juridica. IV/2016, lk 243.

⁵³ A. Aedmaa. Avaliku korra kaitse Eesti õigusruumis. – Juridica. VII/2004, lk 503.

⁵⁴ Korrakaitseseadus. RT I, 02.12.2016, 6.

võrdlemisi üldine mõiste on kasutusel lisaks põhiseadusele ka mitmetes õigusharudes- ja valdkondades, näiteks karistusõiguses, tsiviilõiguses ja Euroopa Liidu õiguses.

Erinevates õigusharudes kasutatava avaliku korra mõiste sisu ei ole alati sama KorS-s leitava mõistega. Avaliku korra mõiste piiritleb korrakaitseõigusega kaitstavate õigusväärtuste ringi ning selle mõiste ulatusest sõltuvad muuhulgas korrakaitseorganite, näiteks politsei pädevuse ulatus ja volitused. Avaliku korra mõiste hõlmab kolme õigushüvede grupi kaitstust. Avalik kord ehk ühiskonna rahuseisund on tagatud, kui järgitakse õigusnorme, tagatud on õigushüvede kaitstus ning isikute subjektiivsete õiguste kaitstus.

Avaliku korra kaitseala hõlmab eelkõige karistusõiguse normide järgimist. Avaliku korra rikkumine on seega toime pandud, kui toime on pandud süütegu või süüteo toimepanemise oht on konkreetne oht KorS-i tähenduses. Oluline on koosseisupärase teo realiseerumine või selle realiseerumise oht, kuid õigusvastasuse ja süü tasandi hindamine ei ole korrakaitseõiguse jaoks tähenduslik. Samas on KorS § 14 lg 3 järgi igaühel õigus muuhulgas teostada hädakaitset. Hädakaitse mõiste on sätestatud karistusseadustikus ning on süütegude puhul õigusvastasust välistav asjaolu. KorS § 28 lg 1 kohaselt tegu ei ole õigusvastane, kui isik tõrjub vahetult või vahetult eesesisvat õigusvastast rünnet enda või teise isiku õigushüvele, kahjustades ründaja õigushüvesid, ületamata seejuures hädakaitse piiri. Õiguskantsler on öelnud, et inimese ürgõigus enesekaitsele peab säilima ka olukorras, kus valitseb riiklik jõumonomopol, kuid kus riik ei tule konkreetsetes situatsioonides toime vabaduste kaitsega teiste inimeste rünnete eest.⁵⁵ Samas on politseil igal juhul kohustus sekkuda ka õiguspärase hädakaitse korral. Selline põhimõte tuleb KorS §-st 2 lg 1, mille kohaselt on korrakaitse muuhulgas ohutõrjumine ja avaliku korra rikkumise kõrvaldamine. KorS § 2 lg 4 kohaselt on riiklik järelevalve korrakaitseorgani tegevus tõrjuda või kõrvaldada korrarikkumine. KorS § 6 sätestab, et kui ohu tõrjumine või korrarikkumise kõrvaldamine ei kuulu ühegi muu korrakaitseorgani pädevusse, siis on see politsei pädevuses. Kui konkreetne situatsioon on jõudnud sellisesse olukorda, kus isik peab tõrjuma õigusvastast rünnet enda või teise isiku õigushüvele, siis on loodud olukord, kus korrarikkumine leiab juba aset või on suur tõenäosus, et see kohe algab vastavalt KorS §-le 5 lg 5, mistõttu on politsei pädevuses olukorda sekkuda ning korrarikkumine kõrvaldada.

Lisaks karistusõiguse normide järgimisele on avaliku korra kaitsealas ka muud keelde või käitumiskohustusi kehtestavad avaliku õiguse normid. Avaliku õiguse normide puhul tulevad kõne alla eelkõige haldusõiguse eriosa normid. Seejuures tuleb silmas pidada, et korrakaitseorganitel ei ole õigus kõikide avaliku õiguse normide rikkumise või rikkumise ohu

⁵⁵ M. Laaring, S. Pars, H. Kranich, E. Nuka, J. Kiviste, M. Mikiver, T. Roosve, Ü. Vanaisak. Korrakaitseseadus. Komm vlj. Sisekaitseakadeemia: 2017. § 14 kamm 4.1 – 4.4.

korral sekkumisõigust, kuivõrd arvestada tuleb piirangutega, millega on välistatud korrakaitsealine sekkumine haldus- ja muude riigiorganite tegevust ja omavahelisi suhteid reguleerivate normide, üksnes haldusesisese mõjuga normide ja riigiorganisatsiooni ülesehitust ja toimimist reguleerivate normide alusel. Lisaks sellele ei saa KorS kohalduda selliste õigusnormide puhul, mille täitmise tagamine on seaduse reguleerimisalast välja jäetud (nt KorS-i § 1 lg-d 4-9) või mille tagamiseks on seadusandja ette näinud teise korra.⁵⁶

Avaliku korra mõiste hõlmab ka eraõiguse norme, nagu see on selgesõnaliselt sätestatud KorS §-s 4 lg 2, mille kohaselt eraõiguse normide järgimine ja isiku subjektiivsete õiguste ning õigushüvede kaitstus on avaliku korra osa niivõrd, kuivõrd kohtulikku õiguskaitset ei ole võimalik õigel ajal saada ja ilma korrakaitseorgani sekkumiseta ei ole õiguse realiseerimine võimalik või on oluliselt raskendatud ning kui ohu tõrjumine on avalikes huvides.⁵⁷ Korrakaitseorganid puutuvad tihti kokku juhtumitega, kus näiteks lapse emale on kohtu poolt määratud lapse asukoha määramise õigus või suhtlemiskord, kuid lapse hooldusõigus on võrdselt nii lapse emal kui ka isal. Olukorras, kus lapse isa on viinud ema nõusolekuta lapse ema poolt määratud viibimiskohast või rikub kohtu poolt määratud suhtlemiskorda, ei ole korrakaitseorganil pädevust olukorda sekkuda. Lapse ema võib selliste rikkumiste korral puhul pöörduda uuesti kohtusse.

Avaliku korra mõiste hõlmab ka õigushüvede kaitstust. Õigushüve on õigusnormidega kaitstud väärtus, mida on raske konkreetselt määratleda, kuid õigushüved võib jaotada individuaalseteks ja universaalseteks hüvedeks. Individuaalsed hüved on näiteks elu, tervis, kehaline puutumus, füüsiline vabadus, au ja väarikus, asjad ja varaliselt hinnatavad õigused. Universaalsed hüved kuuluvad inimestele kollektiivselt ja nendeks on näiteks riigi julgeolek, rahvatervis, avaliku võimu ja avalike teenuste toimimine. Individuaalsed õigushüved on avaliku korra mõistega hõlmatud, kuid piiratud KorS § 4 lg-st 2 tulenevate eeldustega. Probleem tekib kollektiivsete hüvede kaasatusega avaliku korra mõistesse – vältimaks korrakaitseasutuste pädevuse ja volituste liialt laia sisustamist, tuleks kollektiivseid hüvesid kaitsta avaliku korra mõiste kaudu üksnes sel määral, mis on hõlmatud õigusnormidega ja seega õiguskorra kaitsega. Võrreldes avaliku julgeolekuga, mis on universaalne õigushüve, on avalik kord sõltuv konkreetsest ühiskonnast ja selle väärtushinnangutest.⁵⁸ Näiteks rahvatervise mõiste hõlmamine iseseisva hüvena tähendaks, et korrakaitseorgan võib sekkuda mitte üksnes keelava või piirava normi korral, vaid igal juhul, kui isik suitsetab või tarvitab alkoholi. Avaliku korra kaitsealas on alati

⁵⁶ Korrakaitseseadus. Komm vlj. (viide 55), § 4/1.-4.2.

⁵⁷ Korrakaitseseadus. RT I, 22.03.2011, 4 ... RT I, 02.12.2016, 6.

⁵⁸ J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) (viide 17), komm § 262 1.1.

nende universaalsete hüvede kaitsmine, mida näeb ette KorS või eriseadused. Näiteks on KorS §-i 5 lg 3 ja 4 järgi universaalselt kaitstavaks õigushüveks keskkond olulise ja kõrgendatud ohu korral.

Avaliku korra mõiste hõlmab lisaks õigusnormide järgimisele ka õigushüvede kaitstust, sest õigushüve ohustamisel või kahjustamisel ei toimu alati õigusnormi rikkumine, mistõttu vajavad õigushüved laiemat kaitset kui vaid õigusnormide järgimisega tagatav kaitse. Kaitstud on inimeste elu, füüsiline vabadus ja asjad ka juhul kui oht või kahjustus ei lähtu õigussubjektist, vaid näiteks loodusjõududest, nakkushaigustest, metsloomadest või õnnetusjuhtumitest. Samas ei kaitse õigusnormid isikut temast endast lähtuvate ohtude vastu – näiteks enesetapu või eneseohustamise korral, mis on sisuliselt põhiseadusest tulenev õigus. Seega on inimestel õigus tegeleda ohtlike spordialadega ja harrastada ebatervislikke eluviise juhul kui isik tegutseb oma vaba tahte alusel ja sellisel määral, mis ei ohusta kolmandaid isikuid. Korrakaitseorganid puutuvad tihti kokku olukordadega, kus isik on otsustanud endalt elu võtta ning sellisel juhul on korrakaitseorganite sekkumine isiku elu kaitseks õigustatud hoolimata sellest, et isikul on põhiseadusest tulenev õigus enesetappu sooritada, sest üldjuhul ei ole võimalik eeldada isiku vaba tahet – näiteks esineb isikul meeleheitest tulenev abivajadus. Samuti on õigustatud politsei sekkumine ka tahtliku enesevigastamise korral. KorS § 79 lg 1 p 3 kohaselt on politseil või seaduses sätestatud muu korrakaitseorganil õigus kasutada käeraudu, kui on alust arvata, et isik võib ennast vigastada või enese tappa. Piisab sellest, kui korrakaitseorganil on juhtumi asjaoludest tulenevalt pidada võimalikuks sellist käitumist. Eelkõige tuleb silmas pidada subjektiivseid, meetmele allutatud isikust ja tema varasemast käitumisest tulenevaid asjaolusid – näiteks varasemad enesetapukatsed või enese vigastamine.⁵⁹

Kolmandaks hõlmab avalik kord ka isikute subjektiivsete õiguste kaitset. Subjektiivsed õigused tekivad avaliku ja eraõiguse normide alusel vahetult, haldusakti alusel, eraõiguslike tehingute või avalik-õiguslike kokkulepete alusel. Isiku subjektiivsete õiguste kaitsmine on korrakaitseõiguses allutatud subsidiaarsuspõhimõttele. Subjektiivsete õigustena saab KorS-i kontekstis mõista ainult eraõiguslikest suhetest tulenevaid nõudeid, mis tähendab, et avaliku õiguse normide alusel eraõiguslikele isikutele riigi või muu võimukandja vastu tekkinud subjektiivseid õiguseid avaliku korra osaks lugeda ei saa, sest korrakaitseõiguslike vahendite kohaldamine selliste subjektiivsete õiguste kaitsmiseks ei ole võimalik. Seega riikliku järelevalve vahenditega ei saa sekkuda avaliku võimu loodud õigussuheteks ning oma õiguste

⁵⁹ Korrakaitseseadus. Komm vlj. (viide 55), § 79 komm 1.1.

kaitsmiseks tuleb eraisikul kasutada haldusmenetlusest tulenevaid õiguseid või pöörduda halduskohtusse.⁶⁰

Nagu varasemalt välja toodud, siis KorS § 4 lg 2 piirab avaliku korra mõiste ulatust sätestades isiku erasfääri kaitsmisel korrakaitse subsidiaarsuse põhimõtte. Subsidiaarsuse põhimõtte kohaselt riik sekkub konkreetse isiku õiguste realiseerimiseks üksnes konkreetsete tingimuste täitmise korral. Oma õiguste ja hüvede kaitsmine on igaühe enda kohustus ning avaliku võimu vahendid isikute õiguste kaitsmiseks on piiratud arvestades menetlusökonoomia põhimõtet. KorS-i kohaselt peavad täidetud olema kolm eeldust korrakaitseks sekkumiseks – esiteks kui kohtulikku õiguskaitset ei ole võimalik õigel ajal saada, ilma korrakaitseorgani sekkumiseta ei ole õiguse realiseerimine võimalik või on oluliselt raskendatud ja ohu tõrjumine on avalikes huvides. Kui üks eeldustest ei ole täidetud on korrakaitseline sekkumine välistatud. Kehavigastuse tekitamisega rikutakse nii karistusõiguse normi kui ka seatakse ohtu isiku elu ja tervis – seega ohustatud on mitu avaliku korra elementi. Korrakaitseks sekkumiseks piisab, kui riivatud on vähemalt ühte avaliku korra elementi. Avaliku korra mõiste määrab korrakaitseorganite pädevusala piirid, kuid see ei tähenda, et avalikku korda ähvardava ohu või korrarikkumise korral peavad korrakaitseorgani alati sekkuma. Otstarbekuse põhimõttest tulenevalt on korrakaitseorganitel sekkumise üle otsustamisel võrdlemisi lai kaalutlusruum ning korrakaitseorganil on õigus määrata oma pädevusalas prioriteedid ja milliste ohtude tõrjumiseks milliseid meetmeid kasutatakse.⁶¹

2.2 Avalikus kohas käitumise üldnõuded

Eelnevalt kirjeldatud määratlus avalikust korrast KorS §-i 4 lg 1 mõttes võib olla karistusseadustiku avaliku korra vastaste süütegude kontekstis liiga lai, mistõttu tuleb avaliku korrana mõista pigem avalikus kohas käitumise nõudeid KorS 4. peatüki mõistes.⁶² Avalikus kohas käitumise üldnõuded on sätestatud KorS-i 4. peatükis, eelkõige §-s 55 välja toodud loetelus. Avalikus kohas käitumise üldnõuete välja töötamisel kasutati suuresti Eesti omavalitsustes kehtinud eeskirju ja Soome avaliku korra seadust.

Vastavalt KorS §-le 54 loetakse avalikuks kohaks määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olevat maa-ala, ehitist, ruumi või selle osa, samuti ühissõidukit. Määratlemata isikute ring hõlmab inimesi, kes ei ole nimeliselt või muude

⁶⁰ Korrakaitseadus. Komm vlj. (viide 55), § 4 komm 6.

⁶¹ *Ibid.* komm 9.

⁶² J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) (viide 17), komm § 262 1.2.

tunnuste alusel üheselt identifitseeritavad – näiteks kinoseansi külastajad, kuivõrd igal isikul on võimalik osta kinopilet. Samas lukustatud trepikotta pääsevad sisse vaid võtit omavad isikut, mistõttu on sellisel juhul tegemist üheselt kindlaksmääratud isikute ringiga ning tegemist ei ole avaliku kohaga. Avalikuks kohaks on eelkõige avalik tee, väljak, park, supelrand, kasutamiseks avatud metsaala, kalmistu, ametiasutuste hoone, kaubandus- ja teenindushoone jne. Avalik koht on ka selline koht, mis on faktiliselt avalikus kasutuses hoolimata sellest, et omaniku selge tahe seda avalikuks kasutamiseks anda ei ole tuvastatav, näiteks eraisikule kuuluv tähiseta maatükk, mida avalikkus kasutab.⁶³ Soome avaliku korra seaduse § 1 lg a ja b ja § 2 on defineerinud avaliku koha mõiste, mille järgi avalikuks kohaks on näiteks tänavad, turuplatsid, pargid, rannad, spordiväljakud, surnuaiad jms kohad, mida võivad inimesed kasutada. Lisaks sellele on Soome seaduse kohaselt avalik koht hoone, avalikku teenust pakkuv sõiduk või näiteks valitsuse hooned, ühistranspordi peatused, kaubanduskeskused, restoranid jms, mida võivad inimesed kasutada teatud ajaperioodil või muul ajal. Hoolimata sellest, et KorS § 54 ei anna avaliku koha mõistet tuues konkreetset loetelu sellest, milliseid kohti nimetada valikuks kohaks, on mõiste idee ja tähendus võrdlemisi sarnased.⁶⁴

Mujal kui avalikus kohas ehk mitteavalikus kohas avaliku korra rikkumine on võimalik tulenevalt KorS § 56 lg-st 2, mille kohaselt mujal kui avalikus kohas on ajavahemikus kella 22.00-st kuni 06.00-ni, puhkepäevale eelneval ööl kella 00.00-st kuni 07.00-ni, keelatud tekitada kestvalt või korduvalt teist isikut oluliselt häirivat müra või valgusefekte.

Kuivõrd kõiki avalikku korda rikkuvaid olukordi on pea võimatu ette näha, siis sisaldab KorS § 55 üldklauslit, mille kohaselt on avalikus kohas keelatud käituda teist isikut häirival või ohtu seadval viisil. KorS § 57 kohaselt lähtutakse käitumise häirivuse hindamisel keskmisest objektiivsest isikust ja eesmärgist, milleks avalikku kohta kasutatakse tavapäraselt ning selle piirkonna tavadest. Seega ei ole käitumise häirivus vaid subjektiivselt hinnatav, kuna inimesed taluvad müra, lärmi, valgust jms erinevalt. Objektiivselt annab häirivusele hinnangu näiteks sekkuv korrakaitseametnik, kes peab lähtuma mitte enda subjektiivsest hinnangust vaid temale teada olevast keskmisest hinnangust.⁶⁵ Keskmine objektiivne inimene on õiguslik konstruktsioon isikust, kes käitub mõistlikult ning on keskmise taluvusläävega. Sellist õiguslikku konstruktsiooni kasutatakse Eesti õiguses näiteks eraõiguses, kus hinnatakse tihti, kuidas mõistlik ja heas usus tegutsev isik teatud olukorras käituks.⁶⁶

⁶³ *Ibid*, 3.1.1.

⁶⁴ Järjestyslaki 27.6.2003/612. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030612>.

⁶⁵ J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) (viide 17), komm § 262 3.2.3.

⁶⁶ Korrakaitseaduse eelnõu seletuskiri. 49 SE (viide 51), lk 88.

KorS § 55 lg 1 p 1 keelab avalikus kohas teise isiku löömise, tõukamise, kaklemise, teise isiku, looma või asja pihta asjade loopimise neid ohtu seades või muul viisil vägivaldse käitumise. Selle sätte eesmärk on tagada inimeste ja loomade turvalisuse kaitse avalikus kohas – tegevus peab endaga kaasa tooma reaalse ja mitteaktsepteeritava ohu. Seega ei ole lumesõda avalikus pargis ilmselt kvalifitseeritav avaliku korra rikkumisena, kuid koosseis võib olla täidetud näiteks kivide loopimisega avalikus pargis. Tegemist on selle sätte puhul otsese füüsilise vägivallaga teise isiku suhtes, mis on enamikel juhtudest ka kriminaliseeritud KarS § 121 kehalise väärkohtlemisena. Sättes olev muu vägivaldselt käitumise keeld hõlmab kõiki vägivaldse käitumise võimalikke olukordi, mis on väljendatud füüsilise vägivallana.⁶⁷

KorS § 55 lg 1 p 2 säte keelab teist isikut sõnaga, žestiga või muul moel solvata, hirmutada või ähvardada. Soome avaliku korra seaduse §-s 3 lg 1 sisuks on sarnane loetelu, mille kohaselt on keelatud avaliku korda rikkuda ja ohustada avalikkuse turvatunnet avalikus kohas tehes valju häält või põhjustades sarnase häiriva tegevuse, teha ähvardavaid žeste, agressiivseid liigutusi, ähvardusi või käituda selliselt, mis võib põhjustada hirmu ning viimaks on keelatud tulistada või visata esemeid. Soome avaliku korra seaduse § 3 lg 2 sätestab, et lg-s 1 kirjeldatud tegevused on keelatud ka mujal kui avalikus kohas kui tegevuse tagajärjed võivad kanduda avalikku kohta. Eeltoodu põhjal saab järeldada, et KorS-s leiduvad avalikus kohas käitumise üldnõuded on sarnased Soome seadusandluses olevaga. Eesti seadusandja on loonud pikema võimalike alternatiivide loetelu KorS §-s 55 lg 1 p 1-8, kuid Soome avaliku korra seaduses on selles loetelus olevad keelud detailsemalt eraldi §-des.

Enne KorS-i jõustumist 1. juulil 2014 kehtis Eestis süsteem, mille kohaselt avalikus kohas käitumise üldnõuete kehtestamine oli oma haldusterritooriumil kohaliku omavalitsuse volikogu ülesanne. Selline ülesanne oli sätestatud kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 22 lg 1 p 36³ (edaspidi KOKS), mille kohaselt kohaliku omavalitsuse ainupädevusse kuulus avaliku korra tagamiseks avaliku korra eeskirjade kehtestamine.⁶⁸ Kuivõrd avalikus kohas käitumise nõuete rakendamine võib kaasa tuua mitmete põhiseadusest tulenevate põhiõiguste riive (nt õigus vabale eneseteostusele, liikumisvabadus jne), siis tulenevalt demokraatia põhimõttest peaks sellised piirangud olema sätestatud seaduses, mitte kohaliku omavalitsuse volikogu poolt antavas määruses. Sellisele põhiõiguste riivele on tähelepanu juhtinud ka Riigikohus lahendis 6.10.1997 a otsuses 3-4-1-3-97, mis puudutas alaealiste liikumisvabaduse piiramist öisel ajal. Riigikohus leidis viidates Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve 12. jaanuari 1994. a. otsusele, et Põhiseaduses olevaid õigusi ja vabadusi võib piirata ainult kooskõlas Põhiseadusega

⁶⁷ *Ibid*, lk 85.

⁶⁸ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. RT I, 22.11.2013, 3 (01.01.2014 – 30.06.2014).

ja seaduses sätestatud juhtudel ja korral. Põhiõiguste ja vabaduste võimalikke piiranguid võib kehtestada ainult seadusjõuliste õigusaktidega. Riigikohus viitab ka 21. detsembri 1994. a. otsusele, mille kohaselt põhiõiguste ja vabaduste piiramise kord tuleb kehtestada seadusega, kui piiratakse põhiseaduse §-s 34 reguleeritud liikumisvabadust. Seetõttu leidis Riigikohus, et kohaliku omavalitsuse poolt välja antud linna korra eeskiri on alaealiste liikumisvabaduse piiramise osas vastuolus Põhiseaduse §-ga 34.⁶⁹

Lisaks sellele tekitab õiguslikku selgusetust olukord, kus igal kohalikul omavalitsusel on määrusega reguleeritud enda omavalitsuse kehtivad avalikus kohas käitumise üldnõuded. Iga isiku jaoks on oluline tunda avalikus kohas käitumise üldnõudeid, et tagada avalikus kohas oma tegevuse õiguspärasus, kuid see on raskendatud, kui isik peab igas omavalitsuses tundma õppima erinevaid avalikus kohas käitumise nõudeid. Selline olukord tekitab isikute vahel ebavõrdsust, kuivõrd põhjendamatu on see, miks ühes omavalitsuses viibivate isikute põhiõiguseid piiratakse rohkem või vähem kui teises. Eestis ei ole selliseid ajaloolisi piirkondi, kus kultuurilistel või teistel põhjustel peaks olema avalikus kohas käitumise üldnõuded erinevad.

Ühtse avalikus kohas käitumise eeskirja eesmärk oli oluline ka karistusõiguse seisukohast, kuivõrd KarS § 262 avaliku korra rikkumise ja KarS § 263 avaliku korra raske rikkumise normide seos KOKS § 22 lg 1 p 36³ alusel ei olnud selge. Kui avalikus kohas käitumise nõuded karistusõiguse mõttes ei ole seotud omavalitsuste avaliku korra eeskirjadega, siis oleks karistusnormi sisu ebamäärane. Samas ei ole mõeldav ka olukord, kus karistusõiguse normi sisustamine ja isikute tegevuse kriminaliseerimine toimub seadusest alamalseisva akti ehk määruse tasandil. Avalikus kohas käitumise nõuete sätestamine korrakaitseaduses muudab konkreetsemaks ka karistusnormi sisu.⁷⁰ Hoolimata sellest, et omavalitsuste eeskirjad ja karistusõiguse normid ei olnud seotud, viidati enamasti avaliku korra eeskirjades eeskirja rikkumisest tulenevale vastutusele KarS § 262 alusel.⁷¹

Ameerika Ühendriikides Louisiana osariigis on karistatav kallaletung, ähvardamine või ebaõnnestunud ründekatse väärteokorras ning eristatakse ründekatset ilma ohtliku relvata ja ründekatset ohtliku relvaga. Samas on näiteks kuritegu sama teo eest, kui ründekatse on toime pandud mootorsõidukiga ja ohver on politseitöötaja, ründekatse tulirelvaga, ründekatse koolitöötaja vastu, kui kallaletungijaks ei ole õpilane. Eristatakse ka vägivaldset rünnet, mille käigus ohver saab realselt kannatada – näiteks tahtliku jõu kasutamine isiku vastu, ilma ohtliku

⁶⁹ RKKKo 3-4-1-3-97, I.

⁷⁰ Korrakaitseaduse eelnõu seletuskiri. 49 SE (viide 51), lk 84.

⁷¹ O. Kask. Korrakaitseaduse eelnõust. – Juridica VII/2004, lk 471.

relvata ja tahtluseta põhjustada tervisekahjustusi on Eesti mõistes väärteokorras karistatav. Raskem süütegu on toime pandud siis, kui on selge tahe põhjustada tõsiseid tervisekahjustusi, kasutatud on ohtlikku relva, kusjuures relv võib olla ohtlik definitsioonilt (näiteks nuga või tulirelv), kuid ohtlik võib olla ka näiteks terastoru. Samuti eristatakse olukorda, kus on selge tahe põhjustada tõsiseid tervisekahjustusi ja on kasutatud ohtlikku relva. Eraldi on sätestatud ka majapidamisliikmete vastu toime pandud vägivald – majapidamisliikmeks on vastassoost elukaaslane või laps, kes on elanud teo toimepanijaga samas kohas viis aastat. Avaliku korra rasket rikkumine eraldi Louisiana seaduste kohaselt defineeritud ei ole, kuid karistatav on avaliku korra rikkumine käsivõitluses osalemise läbi või kolme või enama inimesega igasuguses vägivaldse ilmeka tegevuses osalemine.⁷²

⁷² Louisiana karistusõigus. Arvutivõrgus: http://legis.la.gov/legis/Laws_Toc.aspx?folder=88&title=14

2.3 Avaliku korra raske rikkumine enne KorS-i jõustumist

Enne 1.09.2002 kehtima hakanud KarS-i oli avaliku korra raske rikkumine sarnane KrK-s sätestatud §-ga 195 lg 1, mille kohaselt karistatakse huligaansuse eest, s.o tahtliku tegevuse eest, mis jämedalt rikub ühiskondlikku korda ja väljendab ilmselt lugupidamatust ühiskonna vastu. KrK § 195 lg 2 järgi karistati kuritahtliku huligaansuse eest, s.o sama tegevuse eest, mis oma sisult on eriti küüniline või eriti jõhker või on seotud vastuhakkamisega võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale või teisele kodanikule, kes tõkestab huligaanset tegevust ning samuti huligaansuse eest, mille pani toime isik, kellel on karistus huligaansuse eest. KrK § 195 lg 2 nägi ette, et karistatakse tegevuse eest, mis on lg 1 või 2 sätestatud, kui selle toimepanemisel kasutati või püüti kasutada tulirelva või nuga, kasteeti või muud külmrelva, samuti spetsiaalselt kehavigastuste tekitamiseks kohandatud eset.

Huligaanse teo all mõeldi käitumist, mis rikub ühiskondlikku korda ja väljendab lugupidamatust ühiskonna vastu. Ühiskondliku korra all mõeldi sotsialistliku ühiselu reeglitega kinnistatud kodanikevahelisi suhteid, mis tagavat ühiskondliku rahulikkuse, normaalsed tingimused tööks ja puhkuseks ning kodanikele oma õiguste teostamise – neid suhteid kinnistavate käitumisreeglite ignoreerimises väljendub ühiskondliku korra rikkumine. Lisaks sellele häirib ühiskondliku korra rikkumine sündsustunnet ja kujutab endast kõlblus- ning üldreeglina ka õigusvastast tegu. Samas nenditi, et mitte igasugune ühiskondliku korra rikkumine ei ole huligaansus. Näiteks ei saa huligaansusena käsitleda ründeid, mille objektiks on vaid üksikute kodanike vahelised isiklikud suhted. Eristati nelja liiki huligaansust. Pisihuligaansus oli ebatsensuurne sõim, sündsusetu käitumine avalikus kohas, kodanike solvav tülitamine ning ühiskondlikku korda ja kaaskodanike rahu rikkuvad muud taolised teod. Huligaansus oli ühiskondliku korra jäme rikkumine, mis väljendab lugupidamatust ühiskonna vastu – näiteks märatsemine, mürgeldamine, avalike kohtade rüüstamine või rüvetamine. Huligaansus korral pidi ühiskondliku korra rikkumine olema oluline ning lugupidamatus ühiskonna vastu silmaganähtav ja vaieldamatu. Kuritahtliku huligaansusega erilise küünilisusega kaasnes demonstratiivselt põlglik suhtumine üldtunnustatud kõlblusnormidesse – näiteks haige või abitus seisundis inimese mõnitamine või traditsioonide ja tavade üle irvitamine. Kuritahtlik huligaansus erilise jõhkruuse tõttu tähendas lugupidamatust ühiskonna vastu, millega kaasnes kehavigastuse tekitanud vägivald, irvitamine isiku au ja väärikuse üle, avaliku korra kestev ning kangekaelselt mittelõpetav rikkumine, vara hävitamine jne. Kuritahtlik huligaansus, oli seotud vastuhakkamisega võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale kodanikule, hoolimata sellest, kas vastuhakkamisega kaasnes vägivald või ähvardus kasutada vägivalda nende isikute suhtes. Eriti kuritahtlik huligaansus oli KrK §-s 195 lg 2

sätestatud tegevus.⁷³ KrK kohaselt ei olnud huligaansuse toimepanemise kohal määravat tähtsust – seda võis toime panna nii avalikus kohas, näiteks tänaval, ühiselamus, trammis, kui ka mujal, näiteks korteris. Ka avalikkus ei olnud huligaansuse tunnus, sest huligaansete tegude toimepanemine oli mõeldav ka mitteavalikult – näiteks hoone akende lõhkumine teiste kodanike juuresolekuta.⁷⁴

Nagu eelnevalt kirjeldatud, siis reguleeris enne korrakaitseaduse jõustumist 7. juulil 2014. avalikus kohas käitumise üldnõudeid kohalikes omavalitsustes kehtestatud määruseid. Avaliku korra tagamise eest vastutas politsei vastavalt Politseiseaduse §-le 3.⁷⁵ Selle sätte kohaselt tagab politsei avaliku korra, kaitseb inimeste ja organisatsioonide seaduslikke huvisid, tõkestab kuritegevust, teostab kuritegude kohtueelset uurimist, määrab ja viib täide karistusi oma pädevuse piires. Sama seaduse § 13 lg 1 p 1 nägi ette, et politseil on õigus nõude isikutelt avaliku korra järgimist ja korrarikkumise lõpetamist ning rakendada õiguserikkuja suhtes seaduses ettenähtud sunnivahendeid.

Enne korrakaitseaduse jõustumist 01.07.2014 nägi KarS § 262 ette, et karistatakse avalikus kohas teiste isikute rahu või avaliku korra muu rikkumise eest. KarS § 263 nägi samal ajal ette, et karistatakse rahu või avaliku korra rikkumise eest, kui see on toime pandud vägivallaga; vastuhakkamisega avalikku korda kaitsvale isikule; näo varjamisega näokatte või maskiga või muul viisil, mis takistaks isiku tuvastamist; relva või relvana kasutatava muu eseme, lõhkeseadeldise või lõhkeainega ähvardades või grupi poolt. Enne korrakaitseaduse jõustumist sisustati avaliku koha ning avaliku korra rikkumise mõisteid kohtupraktika kaudu.

KarS § 263 objektiivse koosseisu moodustas KarS §-s 262 nimetatud teo toimepanemine, millele lisandub kvalifitseeriva tunnuseks KarS § 263 lg-s 1 nimetatu. Seetõttu on KarS §-d 262 ja 263 vastavalt süüteo põhikoosseisu ja kvalifitseeritud koosseisu vahekorras ning tegu võis täita KarS § 263 märgitud kuriteo objektiivse koosseisu vaid juhul, kui see vastab ka ilma kvalifitseeriva tunnusega avaliku korra rikkumise põhikoosseisule ehk KarS §-le 262. Kui tegu ei vasta avaliku korra rikkumise objektiivsele koosseisule, siis võib tegemist olla mõne muu kuriteoga, näiteks kehalise väärkohtlemisega KarS § 121 mõttes.⁷⁶ Selleks, et kvalifitseerida isiku tegevus avaliku korra rikkumisena, tuleb peale selle, et süütegu pandi toime avalikus kohas, igal konkreetsel juhul tuvastada ka see, millega objektiivselt avalikku korda rikuti.

⁷³ I. Rebane. (koost.) (viide 5), komm § 195. 1 – 5.

⁷⁴ *Ibid.* 8.

⁷⁵ Politseiseadus. RT 1990, 10, 113.

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-7-07 p 10.

Kuivõrd iga süütegu rikub avalikku õigusrahu, siis ei saa asjaolu, et näiteks peksmine toimus avalikus kohas, automaatselt kaasa tuua süüdlase käitumise kvalifitseerimist KarS § 263 järgi.⁷⁷

Kohtuasjas 3-1-1-7-07 on Riigikohus selgitanud, et avaliku korra rikkumine eeldab, et tegu oleks toime pandud avalikus kohas või et teo tagajärjel oleks rikutud väljaspool vahetat tegutsemiskohta viibivate isikute rahu või rikutud avalikku korda muul viisil. Avalik koht on muuhulgas koht, kuhu on ligipääs ka kolmandatel isikutel, kes pole õiguserikkujaga otseselt seotud. Avalik kord oli kohtupraktika järgi tavade, heade kommete, normide või reeglitega kinnistatud isikutevahelised suhted ühiskonnas, mis tagavad igaühe avaliku kindlustunde ja võimaluse realiseerida oma õigusi, vabadusi ja kohustusi. Lisaks sellele eeldas teiste isikute rahu rikkumine personifitseeritud füüsilise isiku olemasolu, mistõttu avaliku korra rikkumise all tuleb mõista teiste isikute turvalisust, elu ja tervist ning rahu häirivat tegevust, samuti lugupidamatuse väljendamisest teiste isikute suhtes, kui need teod ei moodusta eraldi süüteo koosseisu.⁷⁸ Seega vägivallateo kvalifitseerimiseks avaliku korra rikkumisenä tuleb lisaks vägivalla kasutamisele tuvastada, et sellega häiriti asjasse mittepuutuvate, juhuslike isikute rahu või et teo järelmid ulatusid avalikku kohta ja kahjustasid seega avalikku korda.⁷⁹

Kohtupraktikast tulenevalt on võimalik, et avaliku korra rikkumine on toime pandud mujal, kui avalikus kohas, näiteks isiku kodus.⁸⁰ Lisaks sellele on kohtupraktikas selgitatud avaliku korra rikkumise toimepanemise võimalikkust näiteks vanglas või ka tellimust täitvas taksos, kuigi mõlemasse puudub määratlemata hulgal isikutel ligipääs.⁸¹ Selleks et tuvastada, et avaliku korra rikkumine on toime pandud mujal kui avalikus kohas, tuli tuvastada, et sellega rikuti juhuslike isikute rahu või et teo järelmid ulatusid avalikku kohta kahjustades seeläbi avalikku korda, näiteks rikkudes KorS § 5 lg 2-s olevat keeldu tekitada mujal kui avalikus kohas kestvalt või korduvalt teist isikut oluliselt häirivat müra või valgusefekte.

Isikute vahel tekkinud konflikti olemus, selle lahendamise koht või viis peavad olema sellist laadi, et oleks võimalik rääkida mitte vaid isikuvastasest süüteost, vaid ka sellega kaasnenud avaliku korra raskest rikkumisest. Ainult siis ulatub KarS §-s 121 kirjeldatud teise isiku kehaline väärkohtlemine avaliku korra raske rikkumiseni KarS § 263 mõttes.⁸²

Samas ei ole iga vahetult konflikti juures viibiv isik asjasse mittepuutuv ja kõrvaline isik, kelle õigusrahu rikutakse KarS § 263 mõttes. Seetõttu on tarvis põhjendust, miks loetakse näiteks

⁷⁷ RKKKo 3-1-1-78-05 p 7.3; 3-1-1-93-14 p 8.

⁷⁸ RKKKo 3-1-1-7-07 p 7.

⁷⁹ RKKKo 3-1-1-24-07.

⁸⁰ RKKKo 3-1-1-89-96.

⁸¹ RKKKo 3-1-1-28-02 p 9, 3-1-1-32-96.

⁸² RKKKo 3-1-1-15-07 p 14.

isik, kes on kannatanuga samas seltskonnas, kõrvaliseks ja asjasse mittepuutuvaks.⁸³ Avaliku korra raske rikkumisega ei ole tegemist näiteks olukorras, kus konflikti tagajärgi ehk näiteks läbipekstud kannatanut nägid baari külastajad. Avalikku korda peab rikkuma konkreetne tegu teo konkreetses avaldumisvormis teo toimepanemise hetkel ning õigusliku hinnangu andmise aluseks ei saa olla kannatanu teojärgne käitumine. Kuivõrd igasugune süütegu rikub avalikku õigusrahu, siis ei saa õiguslik hinnang sõltuda sellest, kas ja kui mitmele isikule tegu teatavaks sai.⁸⁴

Seega enne KorS-i kehtestamist eeldas KarS § 262 ja 263 objektiivsete tunnuste täitmine teo toimepanemist avalikus kohas või teo tagajärjel väljaspool vahetat tegutsemiskohta viibivate isikute rahu või avaliku korra muul viisil rikkumist, selle kindlaks tegemist, kuidas või millega objektiivselt avalikku korda rikuti ja selle asjasse mittepuutuva, juhusliku personifitseeritud isiku olemasolu, kelle rahu tegu rikkus ning KarS § 263 puhul ka kvalifitseeriva koosseisutunnuse tuvastamist.

KarS § 263 subjektiivse koosseisu täitmiseks ei piisa vaid avalikku korda rikkuva teo objektiivsest avaldumisest, kuid seadusandja ei ole ka karistatavuse eeldusena märkinud, et avaliku korra rikkumine peab olema süüdlase eesmärk. Subjektiivsest küljest eeldab antud koosseis vähemalt kaudset tahtlust. Isikud peavad pidama võimalikuks, et nende tegevus võib olulisel määral rikkuda teiste isikute õigusrahu KarS 16. peatüki tähenduses ning sellest teadmisest lähtudes valitakse isikliku konflikti lahendamiseks koht ja viis, mis võib kaasata ja kaasabki tahtevastaselt konflikti rohkem või vähem määratletud kõrvaliste isikute ringi. Riigikohtu lahendis leiti, et isiklikult motiivil alanud tegevus, mille eesmärk ei ole avaliku korra rikkumine, võib selleks üle kasvata arvestades tegevuse koha laadi ja spetsiifikat.⁸⁵

2.4 Avaliku korra raske rikkumine pärast KorS-i jõustumist

KorS §-s 4 sätestatud avaliku korra mõiste on palju laiem, kui enne muudatusi KarS §-des 262 ja 263 olev avaliku korra mõiste, mistõttu oli tarvis KarS-i §-des 262 ja 263 olev avaliku korra mõiste asendada avalikus kohas käitumise üldnõuete mõistega. Lisaks sellele muudatusele jäeti KarS §-st 263 välja vastuhakkamine, mis on kriminaliseeritud § 274 lg 1 alusel sama sanktsiooniga, mis oli §-s 263. Välja võeti ka näo varjamine, mis on vastuolus PS § 22 lõikega 3, ning grupilisus, mis ei ole piisava ebaõigussisuga, et õigustada kuni 5-aastase vangistuse

⁸³ RKKKo 3-1-1-15-07 p 14, 3-1-1-29-10 p 7.2.

⁸⁴ RKKKo 3-1-1-15-07 p 13.

⁸⁵ RKKKo 3-1-1-29-10, p 7.3.

kohaldamist. Kuivõrd avaliku korra rikkumine võib olla väikese ebaõigusega tegu, siis grupilisus ei pea olema kergema rikkumise kriminaliseerivaks tunnuseks. KarS §-i 262 lisati juriidilise isiku vastutus.⁸⁶

Hetkel kehtivas KarS-i redaktsioonis on avaliku korra rikkumise § 262 lg 1 kohaselt karistatav avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine. Tegemist on väärteoga, kuivõrd seadusandja näeb karistusena ette rahatrahvi kuni sada trahviühikut või aresti. Karistusseadustiku §-i 263 lg 1 kohaselt on karistatav avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine, kui see on toime pandud vägivallaga või relva või relvana kasutatava muu eseme, lõhkeseadeldise või lõhkeainega ähvardades. Tegemist on kuriteo koosseisuga, kuivõrd sellise teo eest on karistus kas rahaline või kuni viieaastane vangistus. Avaliku korra rikkumine vägivallaga on toime pandud siis, kui tegevuses esineb KarS §-des 120 – 122 esinev koosseis ehk ähvardamine või kehaline väärkohtlemine.

Seaduse muutmisega tekkis õiguspraktikute hulgas küsimus, kas selleks, et realiseerida avaliku korra rikkumine piisab sellest, kui rikkuda avalikus kohas käitumise üldnõudeid või peab olema lisaks sellele ka kolmas isik, kelle rahu on rikutud? Riigikohus selgitas 2.06.2017 a. otsuses 3-1-1-15-17, et hetkel kehtivad KarS-i §-d 262 ja 263 on blanketsed süüteo koosseisud, mille objektiivseid tunnuseid tuleks sisustada KorS-i sätete kaudu. Seega selleks, et isiku käitumine kvalifitseeruks avaliku korra rikkumiseks peab tuvastama, et tegu pandi toime avalikus kohas ning selle teoga rikuti KorS §-s 55 või §-s 56 ette nähtud avalikus kohas käitumise üldnõuet. Avaliku korra raske rikkumise korral tuleb kindlaks teha ka mõni §-s 263 lg 1 p-s 1 või 2 sätestatud kvalifitseeriva koosseisutunnuse olemasolu. Lisaks sellele tuleb tuvastada ka see, et vastava teoga häiriti või ohustati asjasse mittepuutuvaid isikuid, mis oli Riigikohtu seisukoht ka enne 1. juulil 2014 kehtima hakanud karistusseadustiku redaktsiooni. Riigikohus põhjendas seisukohta argumendiga, et KorS §-des 55 ja 56 sätestatud avalikus kohas käitumise üldnõuded on seotud teiste isikute häirimise või ohustamisega, mistõttu eeldab nendes §-des olevate keeldude rikkumise kindlakstegemine vältimatult ka selle isiku kindlakstegemist, keda süüdlase tegu häiris või ohustas.

KarS §-dega 262 ja 263 kaitstav õigushüve on avalik kord, kuid kaitsta võib ka teisi õigushüvesid, näiteks inimese tervis. Selleks et eristada avaliku korra rasket rikkumist individuaalseid õigushüvesid kaitsvatest süüteo koosseisudest, on tarvis kindlaks teha täiendav tegu iseloomustav tunnus, mille alusel saab kõnelda avaliku korra kahjustamisest. Asjaolu, et

⁸⁶ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri 554 SE (viide 17), lk 71.

tegu on toime pandud avalikus kohas, ei ole selliseks täiendavaks tunnuseks, sest sellega ei pruugi kaasneda avaliku korra kahjustamine. Näiteks ei saa avalikku korda rikkuda öösel ja inimtühjal tänaval toimuv kaklus, mis on isiklike suhete lahendamisest ajendatud, kui seda ei kuule ega näe teised isikud. Hoolimata sellest, et isikud rikuvad selliselt käitudes KorS § 55 lg 1 p-s 1 sätestatud keeldu, mille kohaselt ei ole lubatud avalikus kohas kakelda, ei häiri ega ohusta see teguviis asjasse mittepuutuvaid isikuid. Riigikohus selgitab veel, et kuna kakluse toimumine eeldab vähemalt kahe isiku osavõttu, siis peab seda KarS § 263 lg 1 p 1 koosseisutunnuste täitmise eeldusena pealt nägema või kuulma mõni muu kõrvaline isik. Samas tuleb hinnang anda ka süüteo subjektiivsetele tunnustele – kui kakluses osalevate isikute eesmärk on kõrvaliste isikute häirimine, siis võib tegemist olla avaliku korra rikkumise katsega. Kaklus osalenud isikute eesmärk häirida kõrvaliste isikute rahu muutub oluliseks juhul, kui realselt kedagi juures ei viibi, keda oleks häiritud, sest siis oleks tegemist avaliku korra rikkumise katsega. Avaliku korra raske rikkumine on lõpule viidud hetkest, kui avalikku korda on realselt häiritud, sinnaamaani on tegemist katsega. Näiteks pommiähvarduste puhul võib tulenevalt ähvarduse sisust rahu ja avaliku korra tegeliku häirimise määr olla erinev. Kui pommiähvardusega kaasneb eritalituse väljasõit, sündmuskoha piiramine ja muud sellised tegevused, siis on tegemist lõpuleviidud teoga. Samas kui ähvardus ei ole tõsiselt võetav ja eritalitused ei reageeri, ähvarduse saanud asutuse igapäevatöö ei ole häiritud, siis on tegemist lõpuleviidud katsega.⁸⁷

Kokkuvõttes ka 1. juulil 2014 jõustunud korrakaitseseaduse redaktsiooni kohaselt eeldab KarS § 263 objektiivsete tunnuste täitmine teo toimepanemist avalikus kohas, tuvastamist, kuidas või millega objektiivselt avalikku korda rikuti, selle asjasse mittepuutuva ja juhusliku isiku olemasolu, keda teoga häiriti või ohustati ja KarS § 263 lg 1 p-s 1 või 2 nimetatud kvalifitseeriva koosseisutunnuse kindlakstegemist.

Riigikohus täpsustab ka asjas nr 3-1-1-7-07 välja toodud arusaama, mille kohaselt tegu võis täita KarS §-i 263 objektiivse koosseisu vaid juhul, kui see vastab ka kvalifitseeriva tunnusega avaliku korra rikkumise põhikoosseisule ehk KarS §-le 262. See põhimõte ei ole praegu absoluutne, kuivõrd kriminaalasja asjaoludest tulenevalt ei pruugi kvalifitseeriva koosseisutunnuse ehk näiteks vägivalla mõttelise väljajätmise korral süüdlase tegu avaliku korra rikkumise ehk KarS §-i 262 objektiivsetele tunnustele vastata. Seetõttu ei ole need normid omavahel käsitletavad põhi- ja kvalifitseeritud süüteokoosseisudena ning mõlemad on põhikoosseisud, mille objektiivseid tunnuseid tuleb iga juhtumi puhul eraldi tuvastada.

⁸⁷ J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) (viide 27), § 263 komm. 5.

Samas leiab Riigikohus, et KarS §-i 263 objektiivse koosseisu täitmiseks ei ole tarvis, et asjasse mittepuutuv ja juhuslik isik, keda teoga häiriti või ohustati oleks iga kord nimeliselt tuvastatav. Tõendite kohaselt võib olla asjasse mittepuutuva isiku häirimine objektiivselt ilmne – näiteks turvakaamera videosalvestiselt nähtub, kuidas inimesed põgenevad tänaval puhkenud kakluse tõttu sündmuskohalt. Seetõttu on KarS § 263 järgi süüditunnistamise eeldus, et süüdistuse sisus nähtub, et avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumisega häiriti või ohustati kindlaksmääratud kõrvaliste isikute ringi ning selliste isikute olemasolu sündmuskohal saab tõendite kohaselt tõsikindlalt jaatada.

Eelnevalt välja toodud Riigikohtu seisukohad põhjustasid riigikohtunike hulgas mitmeid eriarvamusi. Riigikohtunik Lea Kivi eriarvamuse kohaselt kuivõrd KorS § 55 lg 1 kasutab terminit „teist isikut“, siis on tegemist avaliku korra raske rikkumisega kui vastav rünne on suunatud avalikus kohas kas või ühe isiku vastu, mistõttu koosseisu täitmiseks ei ole tarvis, et selle ründega häiriti või ohustati asjasse mittepuutuvaid isikuid, kes ei ole õigusrikkujaga seotud ja keda ei rünnata. Lea Kivi eriarvamuse kohaselt ei ole KorS § 5 lg-s 1 p 1 sätestatud teise isiku löömist või tõukamist võimalik tõlgendada asjasse puutumatu isiku löömise või tõukamisena, kuivõrd tegemist on otsese füüsilise vägivallaga teise isiku ehk kannatanu suhtes, millega ohustatakse tema tervist. Vägivald teise inimese vastu on üldjuhul kriminaliseeritud kehalise väärkohtlemisena, kuid kui see toimub avalikus kohas, siis on tegemist kõige raskema käitumise nõuete rikkumisega avalikus kohas. Lea Kivi nõustub oma eriarvamuses enamuse arvamusega selles osas, et KorS §-s 55 lg 1 p 3, 4, 6 sätestatud käitumise keelatus seostatakse teise isiku häirimisega, mistõttu koosseisu realiseerimiseks peab vähemalt üks isik olema realselt häiritud. Samas ei ole iga isiku häirimine avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine süüteo tähenduses ning häirimise kohta objektiivse hinnangu andmiseks on tarvis asjasse mittepuutuva keskmise objektiivse isiku arvamust vastavalt KorS §-le 57.⁸⁸

Eriarvamusel on ka riigikohtunik Peeter Roosma, kes leiab, et KorS-i jõustumise järel on õiguslik olustik niivõrd muutunud, et varasemas praktikas omaksvõetud seisukohta, et avaliku korra rikkumise objektiivse koosseisu realiseerimiseks tuleb tuvastada asjasse mittepuutuvate isikute häirimine või ohustamine, ei ole võimalik järjekindlalt rakendada kõikide KorS-s kehtestatud avalikus kohas käitumise üldnõuete suhtes. KorS § 55 lg 1 sõnastuse kohaselt ei tohi käituda teist isikut häirival viisil ja § 55 lg 1 p 1 sõnastuse kohaselt ei tohi teist isikut lüüa. Kohtuotsusest tuleneb, et avalikus kohas käitumise üldnõudeid rikub see, kui keegi lööb teist inimest nii, et see häirib kolmandat isikut. Riigikohtunik Roosma arvates ei ole mingit põhjust tõlgendada, et KorS §-s 55 mainitud teist isikut muud moodi, mistõttu asjasse mittepuutuv

⁸⁸ Riigikohtunik Lea Kivi eriarvamus Riigikohtu 02.06.2017 otsusele 3-1-1-15-17.

füüsiline isik, keda teoga häiritakse või ohustatakse võib olla see sama isik, keda tõugatakse, lüüakse, kellega kakeldakse või kelle suhtes käitutakse vägivaldselt. See isik võib olla keegi, keda nähtava põhjusega või ebaadekvaatsel põhjusel avalikus kohas rünnatakse või keegi, kes astub välja avaliku korra kaitseks ning keda rünnatakse kodanikujuulguse ilmutamise eest kättemaksuks.

Lisaks sellele tekkis riigikohtunikul teoreetiline küsimus – KorS § 55 lg 1 p 3 puhul – kas avalikus kohas alasti viibimise korral, kui see oluliselt häirib teisel isikul sihipärast koha kasutamist, peab teise isiku sihipärast koha kasutamise häirimist pealt nägema veel kolmas asjasse puutumatu isik? Ilmselt ei ole selline tõlgendamine mõistlik. Samas küsib riigikohtunik siis, et miks ei või olla häiritu rollis kannatanu kui öise kakluse puhul on tegemist võhivõõraste osapooltega, mille tagajärjel kannatanu ei julge pimedal ajal kodust lahkuda, kuivõrd ta on kaotanud usu avalikus kohas käitumise üldnõuete reaalsesse kehtivusse linnatänavail. Riigikohtunik pakub välja huligaanse ajendi reanimeerimise, kuid arwab, et sellele oleks kehtivas õiguses keeruline leida toetuspunkti ning ei pruugi olla probleemideta rakendatav. Lõpetuseks arwab riigikohtunik, et KarS-i avaliku korra rikkumise sätted ja KorS-i avalikus kohas käitumise üldnõuded ei ole kooskõlas ning vajavad seadusandja poolset muutmist suurema kooskõla saavutamiseks.⁸⁹

Võttes arvesse riigikohtu seisukohta, siis olukorras, kus võhivõõras isik lööb avalikus kohas ebaadekvaatsel põhjusel teist isikut ning märkab, et seda nägi pealt kolmas asjasse mittepuutuv juhuslik mööduja, kes on ilmselgelt teo pealtnägemise tõttu häiritud, mille peale võhivõõras isik lööb ka kolmandat isikut, ei ole toime pandud avaliku korra rikkumine, kuivõrd puudub kolmas, asjasse mittepuutuv häiritud inimene. Kui kaugele võib selline löömiste ahel minna, et oleks toime pandud avaliku korra raske rikkumine? Kas avaliku korra raske rikkumine on seega välistatud ka olukorras, kus noored kaklevad rahvarohkes kaubanduskeskuses õhtusel ajal, kuid turvakaamera salvestistelt nähtub, et kolmandad asjasse mittepuutuvad isikud mööduvad kaklevatest noortest ning ei näita välja häiritust kuigi ilmselt oleks keskmine objektiivne isik sellisest tegevusest häiritud? Tõenäoliselt tuleks sellises olukorras siiski avaliku korra rasket rikkumist jaatada. Kõrvalised kolmandad isikud ei pruugi välja näidata häiritust ega sekku kaklusesse, sest kardavad ise vägivalda ohvriks langeda. Samas tuleks lähtuda keskmisest objektiivsest isikust, keda ilmselgelt häiriks rahvarohkes kaubanduskeskuses õhtusel ajal toimuv kaklus.

⁸⁹ Riigikohtunik Peeter Roosma eriarvamus Riigikohtu 02.06.2017 otsusele 3-1-1-15-17.

04. märtsil 2016. aastal leidis Tartu linnas aset sündmus, kus pereisa kutsus korrale avalikku korda rikkunud isikut, pärast mida lõi see sama isik talle klaaspudeliga pähe, mille tagajärjel kukkus pereisa istuli maha ning sai mitu lööki jalaga näkku kahelt erinevalt isikult.⁹⁰ Sellised sündmused rikuvad oluliselt ühiskondlikku turvatunnet ja vähendavad inimeste kodanikujulgust sekkuda, kui toime on pandud avaliku korra rikkumine. Antud kaasuses oli mitmeid pealtnägijaid, mistõttu kvalifitseeriti tegu avaliku korra rikkumisena. Kui juhtum oleks aset leidnud öisel ajal inimtühjal tänaval, siis tuleks tegu ilmselt kvalifitseerida kehalise väärkohtlemisena ning kuni viieaastase vangistuse asemel oleks maksimaalne karistussäär kuni üheaastane vangistus.

Käesoleva magistritöö autor nõustub Lea Kivi ja Peeter Roosma eriarvamustega. Kuivõrd KorS-i §-des 55 lg 1 ja 55 lg 1 p 1 sõnastuses on kasutatud terminid „teine isik“, siis ei ole põhjust tõlgendada KarS §-s 263 nii nagu seda tegi Riigikohus 2.06.2017 a. otsuses 3-1-1-15-17, et kuna kakluse toimumine eeldab vähemalt kahe isiku osavõttu, siis peaks seda pealt nägema või kuulma veel mõni muu kõrvaline isik, sest seadusetekist ega kommentaaridest sellist nõuet ei tulnud enne ega pärast KorS-i jõustumist. Sellise seisukohani jõudus Riigikohus enne KorS-i jõustumist. Kuna KorS-i jõustumisega muutus avaliku korra mõiste ning sisustati avalikus kohas käitumise üldnõuded, siis ei ole asjakohane enam tugineda sellele konkreetsele Riigikohtu seisukohale, kus avaliku korra rikkumise koosseisu täitmiseks on tarvis kolmandat kõrvalist isikut.

Samas on käesoleva magistritöö autor seisukohal, et lähtuda ei saa pelgalt KorS-i avaliku korra mõistest ning kvalifitseerida iga vägivalla tegu, mis on toime pandud avalikus kohas, avaliku korra raske rikkumisena. Tõepoolest ei saa eeldada, et öisel ajal inimtühjal tänaval toimuv kaklus, mis on ajendatud isiklike suhete lahendamise omavahel tuttavate isikute vahel ning mida ei kuule ega näe pealt teised isikud, rikub ühiskondlikku üldist turvatunnet, eriti olukorras, kus kaklejate eesmärk ei ole rikkuda avalikku korda. Samas on olukord teine, kui öisel ajal ja inimtühjal tänaval toimub kaklus võhivõõraste inimeste vahel, mille tagajärjel nagu Peeter Roosma poolt toodud näites, ei julge kannatanu pimedal ajal enam kodustki lahkuda. Antud juhtum satub ründe alla asjasse puutumatu avalikus kohas viibiv isik, mistõttu on avalik turvatunne rikutud. Seega tuleks eristada avalikus kohas toime pandud vägivallategude puhul seda, kas tegu nägid pealt asjasse mittepuutuvad kolmandad isikud või mitte ning kas kannatanu ja teo toimepanija on omavahel tuttavad või võhivõõrad isikud. Avaliku korra raske rikkumise tõlgendamise täpsustamine on oluline ka karistussäära seisukohast – kui Riigikohus on sisuliselt erinevalt tõlgendanud seadusandja poolt ette nähtud koosseisu võib see põhjustada

⁹⁰ TrtRnKo 30.11.2016, 1-16-6119.

ebaühtlust KarS § 121 ja KarS § 263 kuriteo koosseisude kvalifitseerimist. Arvestada tuleb seda, et maksimaalne karistustmäär nende kahe koosseisu vahel on viiekordne.

3. EMPIIRILINE UURING

3.1 Lähtekoht

Käesoleva magistritöö uurimismeetodiks empiirilises osas on võrdlev kvantitatiivne analüüs. Empiirilise uuringu eesmärk on välja selgitada, kas ja kuidas on muutunud KarS §-i 121 ja KarS §-i 263 karistuspraktika pärast Riigikohtu 2.06.2017 a. otsust nr 3-1-1-15-17. Nimetatud uurimismeetod on parim välja selgitamiseks karistuste suuruste ning karistuste vahetõrje muutust arv näitajate alusel. Sellest tulenevalt on hüpoteesiks, et pärast Riigikohtu 02.06.2017 a otsust nr 3-1-1-15-17 on vähenenud § 263 järgi isikute karistamine ning suurenenud KarS § 121 järgi isikute karistamine. Lisaks sellele on hüpoteesiks see, et pärast eelpool mainitud Riigikohtu otsust on suurenenud KarS § 263 sätestatud kuriteo toimepanemise eest määratud karistused ning väiksemaks jäänud KarS § 121 sätestatud kuriteo toimepanemise ees määratud karistused.

Töö empiirilises osas töötati läbi kõik Tartu maakohtu Tartu kohtumaja KarS §-i 121 ja KarS §-i 263 lahendid ajavahemikul 01.08.2016 kuni 1.06.2017 ja 02.06.2017 kuni 31.03.2018, mis on leitud kasutades Riigi Teataja otsingumootorit. Kogutud andmete eesmärk on välja selgitada kas ja kuidas muutus kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise karistuspraktika Tartu maakohtu Tartu kohtumajas pärast põhimõtteliste seisukohtade selgitamist Riigikohtu poolt, mistõttu on uurimisperioodiks kümme kuud enne ja kümme kuud pärast Riigikohtu 2.06.2017 otsust nr 3-1-1-15-17.

Tartu maakonnas registreeriti 2017. aastal 87 avaliku korra raske rikkumise juhtumit ning 2016. aastal 165 juhtumit. Kehalise väärkohtlemise juhtumeid registreeriti Tartu maakonnas 2017. aastal 381 ning 2016. aastal 264. Seega avaliku korra raske rikkumise juhtumite arv on 47% langenud kuid kehalise väärkohtlemiste arv on 44% tõusnud. Prokuratuuri on Tartu maakonnas 2016. aastal saadetud 135 avaliku korra raske rikkumise juhtumit, kuid 2017. aastal vähenes see arv 75-ni ehk 44%.⁹¹

25.07.2008 ilmus Delfi veebiportaalil uudis pealkirjaga „Pärnu on Eesti peksupealinn?“. Uudises selgitab Pärnu politseiosakonna juht vanemkomissar Sander Peremees, et Pärnus registreeriti 1373 kuritegu, mis on sama 2006. – 2007. aastatel registreeritud kuritegude tasemega. Samas Pärnu linnas on tõusnud kuritegu 122 võrra ning maakonnas vähenenud 109 võrra. 64% kuritegudest registreeritakse Pärnu linnas ja 36% maakonnas. Lisaks selgitas Sander

⁹¹ Politsei- ja Piirivalveameti statistika. Analüüsi- ja andmelao infosüsteem ALIS. (andmed töö autori valduses).

Peremees, et kakluste taga on alkohol.⁹² Järgnevatel aastatel on ilmunud meedias erinevates väljaannetes mitmeid uudiseid, kus Pärnu on tituleeritud peksupealinnaks, mistõttu on selline kuvand linnas tekkinud.

10.11.2008 ilmus Postimehe veebiportaalis uudis pealkirjaga „Peksupealinnad on Pärnu ja Valga“, kus on käsitletud Justiitsministeeriumis Postimehe palvel tehtud analüüsi, mis hõlmas kõiki avalikes kohtades toime pandud kuritegusid – röövimisi või avaliku korra raskeid rikkumisi. Kümne kuu kuritegevuse statistika põhjal selgus, et tuhande elaniku kohta on selliste kuritegude koefitsient ülekaalukalt kõrgeim Pärnus, kus on 4,25 kuriteofakti tuhande elaniku kohta. Arvatavasti teenis Lääne politseiprefekti Priit Suve hinnangul Pärnu Eesti peksupealinna tiitli suvepealinna rohkelt külastavate turistide ja mitmete ööklubide tõttu. Tartu linnas oli samal perioodil registreeritud 1,44 kuriteofakti tuhande elaniku kohta.⁹³

3.01.2009 ilmus Postimehe veebiportaalis uudis pealkirjaga „uus politseijuht tahab Pärnut vabastada peksupealinna tiitlist“, kus Pärnu politsei uus juht Mehis Mets ei pea meedia poolt Pärnule antud peksupealinna tiitlit õiglaseks hinnanguks linna turvalisusele.⁹⁴

Alates 2008. aastast on mitmetes meediaväljaannetes ilmunud artikleid, kus on viidatud Pärnu linnale kui peksupealinnale. Kahtlemata on selline kuvand seetõttu Pärnu linnale tekkinud, mistõttu on empiirilise töö eesmärgiks vaadata, kas selline meedia poolt Pärnule peksupealinna tiitel on mõjutanud ka karistusi, mis on mõistetud Pärnu maakohtu Pärnu kohtumajas Kuninga tänaval ning kas need karistused on suuremad võrreldes Tartu maakohtu Tartu kohtumajas tehtud lahenditega. Lisaks sellele on eesmärk vaadelda, kas Pärnu maakohtus on vaadeldavatel ajaperioodidel rohkem karistusi määratud avaliku korra raske rikkumise eest kui Tartu maakohtus ning kuidas on Riigikohtu 2.06.2017 a. otsus nr 3-1-1-15-17 mõjutanud karistuspraktikat Pärnu maakohtu Pärnu kohtumajas (Kuninga tn) ajaperioodil 1.08.2016 kuni 01.06.2017 ja 02.06.2017 kuni 31.03.2018.

Uurimisobjektiks on Lõuna ringkonnaprokuratuuri prokuröride karistuspraktika muutus Tartu maakonnas aset leidnud kuritegude osas ning Lääne ringkonnaprokuratuuri prokuröride karistuspraktika muutus Pärnu maakonnas. Kuivõrd Tartu maakohtu Tartu kohtumaja

⁹² Pärnu on Eesti peksupealinn? 25.07.2008. Arvutivõrgus: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/parnu-on-eesti-peksupealinn?id=19416308>.

⁹³ R. Berendson. Peksupealinnad on Pärnu ja Valga. 10.11.2008. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/47599/peksupealinnad-on-parnu-ja-valga>.

⁹⁴ E. Henno. ERR.ee: uus politseijuht tahab Pärnut vabastada peksulinna tiitlist. 03.01.2009. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/64723/err-ee-uus-politseijuht-tahab-parnut-vabastada-peksulinna-tiitlist>.

tööpiirkond on Tartu maakond⁹⁵ ja Pärnu maakohtu Pärnu kohtumaja tööpiirkond on Pärnu maakond⁹⁶, siis on uurimisvalimiks ja uurimisobjektiks Tartu maakohtu Tartu kohtumaja ja Pärnu maakohtu Pärnu kohtumaja KarS § 263 ja KarS § 121 alusel tehtud kohtuotsused ajavahemikul 01.08.2016 kuni 31.03.2018.

Riigi Teataja otsingumootorit kasutades saadud andmete eesmärk on välja selgitada võrdlusperioodida karistuspraktika Tartu ja Pärnu maakonnas ning kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise koosseisude muutus kohtupraktikas.

3.2 Metoodika

Käesolevas magistritöös võrreldakse Tartu maakohtu Tartu kohtumaja ja Pärnu maakohtu Pärnu kohtumaja kohtuotsuseid, mis on tehtud KarS § 121 ja KarS § 263 alusel ajavahemikel 1.08.2016 kuni 1.06.2017 (edaspidi I periood) ja 2.06.2017 kuni 31.03.2018 (edaspidi II periood). Valimisse kuuluvad kõik antud perioodide jooksul KarS § 121 ja KarS § 263 alusel tehtud kohtulahendid, mis on leitavad kasutades Riigi Teataja otsingumootorit. Magistritöös käsitletavat kohtulahendit on leitavad sisestades Riigi Teataja kodulehel kohtuteabe all asuvat kohtulahendite otsingut. Otsingumootoris on sisestatud kriminaalkohtumenetluse all lahendi kuupäeva vahemik 1.08.2016 kuni 1.06.2017 või 2.06.2017 kuni 31.03.2018. Kohtu nimetuse lahtrisse on sisestatud Tartu maakohtu Tartu kohtumaja või Pärnu maakohtu Pärnu kohtumaja Kuninga tänaval. Lahendi teksti lahtrisse on sisestatud vastavalt kas „KarS § 121“ või „KarS § 263“.

Otsingu tulemustena ilmub kohtulahendeid, kus süüdistatavale ei ole esitatud süüdistus KarS § 121 ega KarS § 263 alusel – näiteks olukorras, kus kohtulahendis on märgitud süüdistatava varasem karistatud vastavate paragrahvide alusel, kuid konkreetses kohtulahendis on esitatud süüdistuses mõne muu koosseisu alusel. Selliseid lahendeid valimisse ei lisatud. Kui isikule määrati karistus nii KarS § 121 või KarS § 263 ja mõne muu kuriteo eest, siis on neid kohtuotsuseid arvestatud juhul kui kohtuotsuses on eraldi välja toodud karistus vastavalt KarS § 121 või KarS § 263 eest. Liitkaristusena mõistetud karistust ei võeta antud empiirilises uuringus arvesse.

⁹⁵ Justiitsministri 27.10.2005 määrus „Maa- ja halduskohtute kohtumajade täpsed asukohad ja teeninduspiirkonnad ning ringkonnakohtute asukohad“. - RT I, 16.03.2018, 14. § 2 lg 4 p 1.

⁹⁶ *Ibid.* § 2 lg 3 p 1.

Otsingumootori abil leitud kohtulahenditest saadud informatsioon on kantud Exceli programmi tabelisse, kus iga tabeli rida vastas ühele kohtulahendile. Kui ühes kohtulahendis sai süüdistuse mitu inimest, siis on lisatud vastavate isikute kohta mitu rida ühe kohtulahendi numbri alla. Tabelis olevad veerud sisaldavad informatsiooni vastavast kohtulahendist saadu kohta. Tabeli veerud sisaldavad kriminaalasja numbrit, kohtulahendi kuupäeva, süüdistatava isikukoodi, tema vanust, isiku sugu, kas isikut on varasemalt kriminaalkorras karistatud, kas isikut on varasemalt karistatud vägivalla kuritegude eest, milline oli menetlusliik, kas isik peeti eeluurimise ajal kahtlustatavana kuriteos kinni, kas isik vahistati, milline oli täpne kuriteo kvalifikatsioon, milline karistus isikule määrati, kas karistus pöörati täitmisele, kas süüdistatava karistus asendati üldkasuliku tööga, kas isikule mõisteti reaalne vangistus, kas isikule mõisteti osaline vangistus, kas isik vabastati tingimisi vangistuse kandmisest, kas isikule pandi peale katseaeg, kas kohaldati käitumiskontrolli, kas isikule määrati lähenemiskeeld kellegi teise suhtes, kas isikule määrati käitumiskontrolli ajaks keeld tarvitada alkoholi, kas isikule määrati keeld omada ja tarvitada narkootilisi aineid, kas isikule määrati kohustus läbida sotsiaalprogramm ning KarS § 263 lahendite puhul lisaks veel kas süüdistuses on mainitud kolmandat häiritud isikut.

Exceli tabeli esimesel lehel on Tartu kohtumajas I perioodil KarS § 263 tehtud kohtulahendid. Teisel tabeli töölehel on Pärnu kohtumaja I perioodil KarS § 263 tehtud kohtulahendid. Kolmandal töölehel on Tartu kohtumaja II perioodil KarS § 263 tehtud kohtulahendid. Neljandal töölehel on Pärnu kohtumaja II perioodil KarS § 263 tehtud kohtulahendid. Viiendal töölehel on Tartu kohtumajas I perioodil KarS § 121 tehtud kohtulahendid. Kuuendal töölehel on Pärnu kohtumajas I perioodil KarS § 121 tehtud kohtulahendid. Seitsmendal töölehel on Tartu kohtumajas II perioodil tehtud KarS § 121 kohtulahendid ja kaheksandal töölehel on Pärnu kohtumajas II perioodil tehtud KarS § 121 kohtulahendid.

Otsingumootorist leitud kohtulahendist kanti tabelisse kohtuasja number. Seejärel kanti tabelisse süüdistatava isikukood, mille järgi arvutati välja isiku vanus. Kuivõrd väga paljudes kohtulahendites oli kuriteo toimepanemise aeg ja koht peidetud, siis arvutati isiku vanus kohtuotsuse saamise hetkel, et saada ülevaade kuriteo toimepannud isikute vanusest. Järgmisena sisestati tabelisse isikukoodi järgi isiku sugu, peale seda kanti tabelisse asjaolu, kas isik on varem karistatud ning kui jah, siis kas isik on karistatud varasemalt vägivallakuriteo eest – tabelisse kanti vastavalt märksõna „JAH“ või „EI“. Kui kohtuotsuses puudus informatsioon isiku varasema karistatuse kohta, siis kasutati Riigi Teataja otsingumootorit sisestades „lahendi tekst“ väljale süüdistatava isikukood ning kui otsingumootori tulemusel leiti, et isik on varem karistatud vägivalla kuriteo eest, siis sisestati tabelisse „JAH“. Vägivallakuritegude hulka loeti

KarS-i isikuvastased kuriteod (v.a §-d 137 – 140 ja 148 – 150), samuti röövimine (§ 200), avaliku korra raske rikkumine (§ 263) ning vägivald võimuesindaja või muu avalikku korda kaitsva isiku suhtes (§ 274). Kui otsingumootor tulemust ei andnud varasema karistatuse kohta, siis sisestati tabelisse vastavasse lahtrisse „EI“.

Järgmisena kanti tabelisse see, kas asi lahendati kokkuleppemenetluses, kasutades kokkuleppemenetluse kiirmenetluse sätteid, üldmenetluses, käskmenetluses või lühimenetluses ning sõltuvalt konkreetsest kohtuotsuses kasutati märksõnu „KOKKULEPE“, „KOKKULEPE/KIIR“, „LÜHI“, „ÜLD“ või „KÄSK“.

Järgmisena kanti tabelisse konkreetse kuriteo kvalifikatsioon ning seejärel kuriteo eest määratud karistus. Kui määratud oli rahaline karistus, siis märgiti tabelisse karistuse rahaline suurus, näiteks „2000 EUR“. Kui kuriteo eest määrati vangistus, siis märgiti tabelisse vangistuse pikkus kuudes, näiteks „6 kuud vangistust“. Kui alaealiste puhul kasutati karistuse asemel mõjutusvahendeid, näiteks käitumiskontrolli, siis märgiti ka see tabelisse. Lisaks sellele märgiti karistuse lahtrisse kui isik mõisteti õigeks.

Seejärel märgiti tabelisse, kas karistus pöörati täitmisele „JAH“ või „EI“. Kui karistus asendati ühiskondliku kasuliku tööga, kanti tabelisse samasse lahtrisse „ASE“ või kui karistus pöörati osalist täitmisele, siis „OSA“. Seejärel märgiti vastavasse lahtrisse katseaja pikkus, kui karistust ei pööratud tingimisi kohaldamisele. Lisaks sellele märgiti, kas kohaldatud on lähenemiskeeldu. Samuti märgiti KarS § 263 lahendite puhul, kas süüdistuses on eraldi välja toodud kolmas häiritud isik või mitte. Valimi moodustas eelnevalt kirjeldatud meetodit kasutades kokku 363 kohtulahendit.

Valimis olevast 363 kohtulahendist kasutati lühimenetlust 18 korda (4,96%), üldmenetlust 10 korda (2,75%), käskmenetlust 3 korda (0,83%) ning kiirmenetlust kohaldades kokkuleppemenetlust kasutati 18 korda (4,96%). Ülejäänud 314 korda ehk 86,5% kasutati kokkuleppemenetluse sätteid.

KarS § 263 järgi oli süüdistuse saanud täisealiste isikute keskmine vanus Tartu maakohtu I ja II perioodil kokku 31,4 aastat ning Pärnu maakohtu I ja II perioodil 32,6 aastat. KarS § 121 järgi oli süüdistuse saanud täisealiste isikute keskmine vanus Tartu maakohtu I ja II perioodil 36,1 aastat ning Pärnu maakohtu I ja II perioodil 33,9 aastat. Valimis olevatest kohtulahenditest oli süüdistavaid meessoost isikuid 88,38 %, naissoost isikuid 7,58 % ning 4,04% oli isikuid, kelle isikukood ei olnud mingil põhjusel kohtulahendis märgitud – näiteks oli tegemist alaealistega.

Vaatlusperioodil oli 41,41% süüalustest varasemalt kriminaalkorras vägivallakuriteo eest karistatud, 37,37% süüalustest kriminaalkorras varem karistamata, 17,68% oli süüaluseid, kes olid küll varasemalt kriminaalkorras karistatud, kuid mitte vägivallakuriteo eest ning 3,53% oli süüaluseid, kelle varasema karistatuse kohta ei olnud võimalik informatsiooni saada.

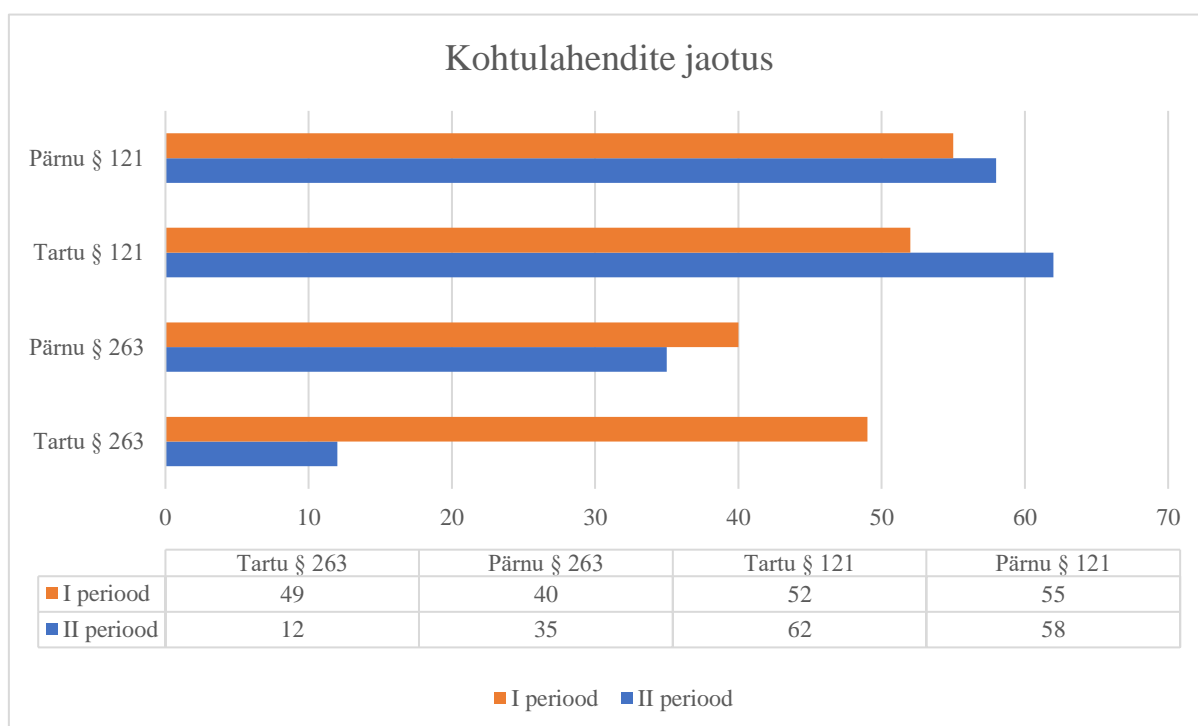
Empiirilise osa analüüsis võrreldakse Tartu kohtumajas ja Pärnu kohtumajas saadud andmeid nii I perioodil kui ka II perioodil nii KarS § 121 kui ka KarS § 263 kohta ning tehakse järeldus selle kohta, kas II perioodil on võrreldes I perioodiga KarS § 263 eest mõistetud karistuste arv vähenenud ja KarS § 121 eest mõistetud karistuste arv suurenenud.

3.3 Analüüs ja tulemused

3.3.1 Kuriteo kvalifikatsioonid – KarS § 121 ja KarS § 263

Töö hüpoteesiks oli, et II perioodil on võrreldes I perioodiga vähenenud KarS § 263 järgi isikute karistamine ning II perioodil on võrreldes I perioodiga suurenenud KarS § 121 järgi isikute karistamine.

Tabel nr 1. KarS § 121 ja KarS § 263 kohtulahendite jaotus Pärnus maakohtus ja Tartus maakohtus I ja II perioodil.

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

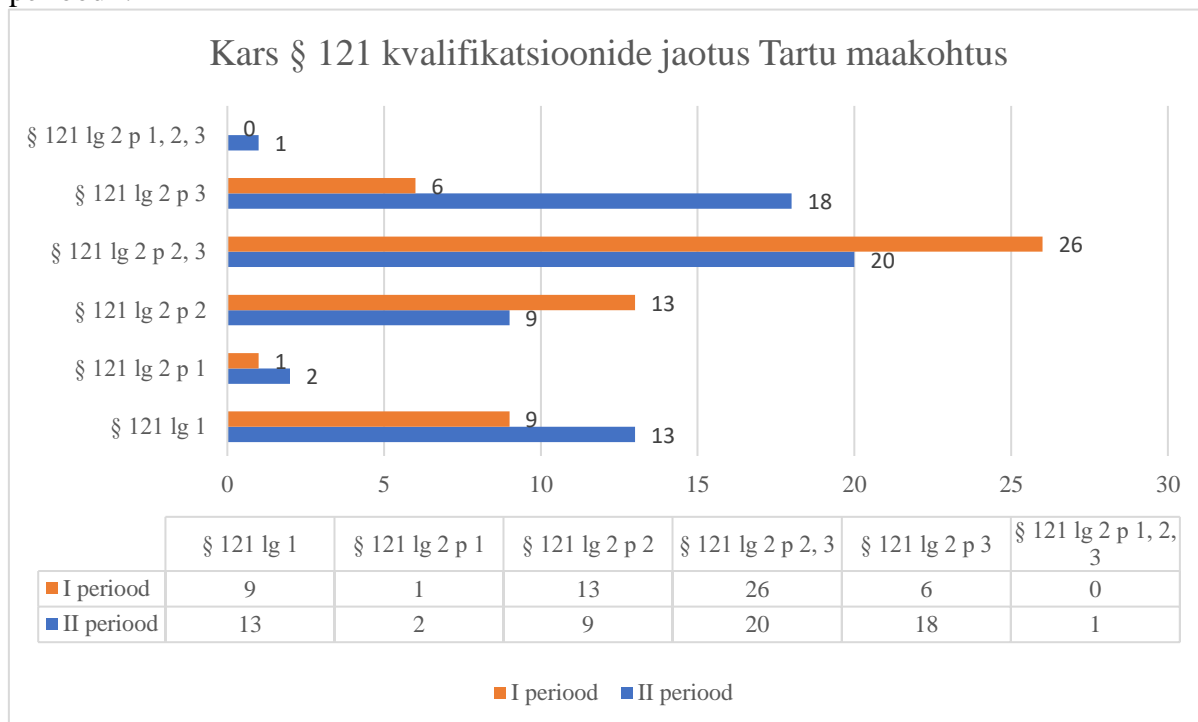
Tartu kohtumajas tehti KarS § 121 erinevate lõigete kohta I perioodil kokku 52 kohtulahendit 55 isiku kohta ning II perioodil 62 kohtulahendit 63 isiku kohta.

Pärnu kohtumajas tehti KarS § 121 erinevate lõigete kohta I perioodil 55 kohtulahendit 64 isiku kohta ning II perioodil 58 kohtulahendit 61 isiku kohta.

Tartu kohtumajas tehti I perioodil KarS § 263 erinevate lõigete kohta kokku 49 kohtulahendit 55 isiku kohta, II perioodil KarS § 263 erinevate lõigete kohta kokku 12 kohtulahendit 15 isiku kohta.

Pärnu kohtumajas tehti I perioodil KarS § 263 erinevate lõigete kohta kokku 40 kohtulahendit 44 isiku kohta, II perioodil 35 kohtulahendit 38 isiku kohta.

Tabel nr 2. KarS § 121 kvalifikatsioonide jaotus Tartu maakohtus tehtud kohtuotsustes I ja II perioodil.

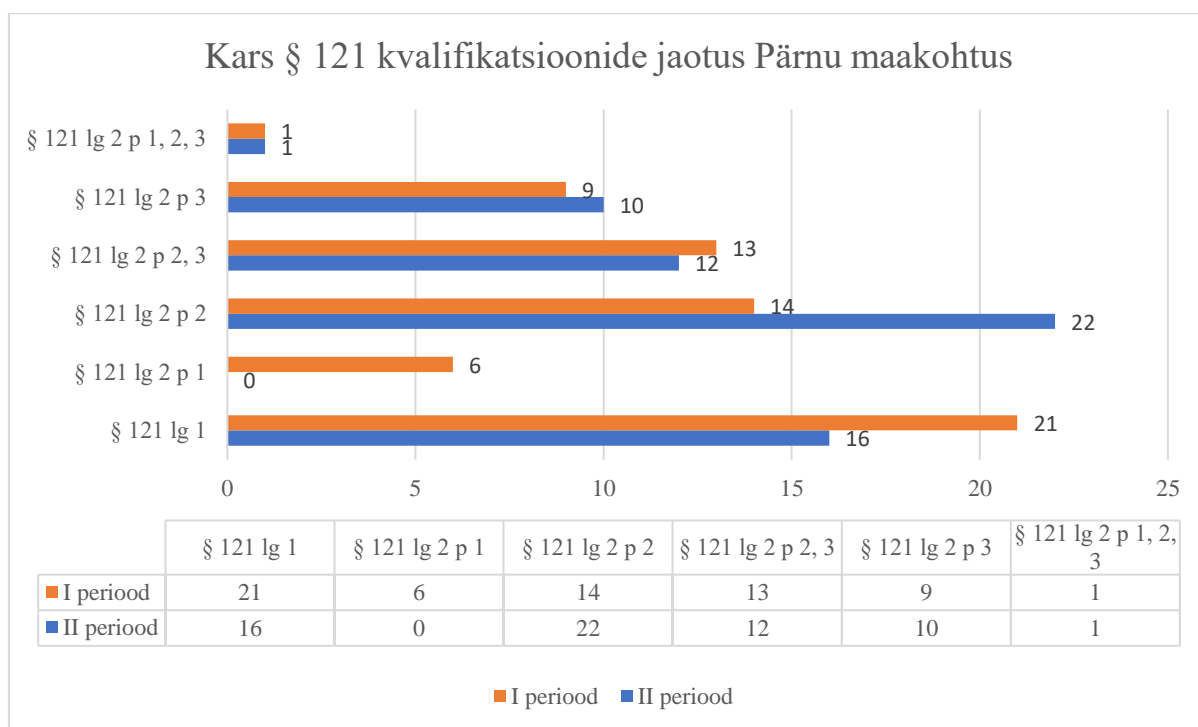
Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

I perioodil määrati Tartu maakohtus karistus KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritava ehk teise inimese tervise kahjustamise, samuti ka valu tekitava kehalise väärkohtlemise eest karistus üheksal korral. Ühel korral määrati karistus KarS § 121 lg 2 p 1 eest ehk teise inimese tervise kahjustamise, samuti ka valu tekitava kehalise väärkohtlemise eest, kui sellega on tekitatud tervisekahjustus, mis kestab vähemalt neli nädalat. KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo ehk sama teo eest, kui see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes, on määratud karistus 13-l korral. Kõige rohkem on karistusi määratud KarS § 121 lg 2 p 2, 3 eest, mis on

toimepandud lähi- või sõltuvussuhtes ja korduvalt – 26-l korral. Kuuel korral on KarS § 121 lg 2 p 3 järgi kvalifitseeritava teo eest karistus määratud ehk teo eest, mis on toime pandud korduvalt.

II perioodil kasvas Tartu maakohtus KarS § 121 lg 1 eest määratud karistuste arv üheksalt 13-ni ehk nelja võrra. § 121 lg 2 p 1 eest määratud karistuste arv kasvas ühe võrra võrreldes I perioodiga. Samas vähenes lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud KarS § 121 lg 2 p2 arv nelja võrra. KarS § 121 lg 2 p 2, 3 ehk korduvalt lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud kuritegude arv langes kuue võrra. KarS § 121 lg 2 p 3 eest määratud karistuste arv tõusis kuult 18ni. Lisaks sellele määrati II perioodil ühel korral karistus KarS § 121 lg 2 p 1, 2 ja 3 eest.

Tabel nr 3. KarS § 121 kvalifikatsioonide jaotus Pärnu maakohtus tehtud kohtuotsustes I ja II perioodil.

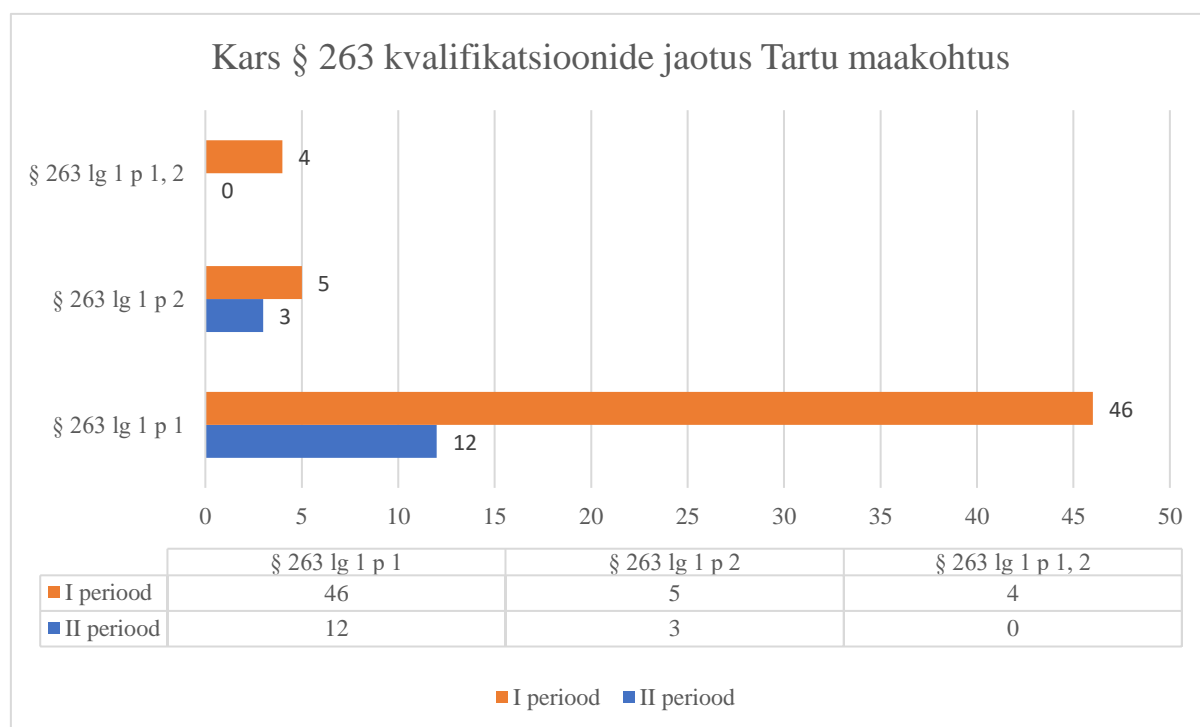

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

I perioodil määrati Pärnu maakohtus KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemise eest karistus 21 korral. KarS § lg 2 p 1 järgi karistus sellel perioodil ei määratud. KarS § lg 2 p 2 järgi määratu karistus Pärnu maakohtus 14 korral ning KarS § 121 lg 2 p 2, 3 järgi 13 korral. KarS § 121 lg 2 p 3 järgi määrati Pärnu maakohtus karistus 8-l korral ning KarS § 121 lg 2 p 1, 2, 3 järgi ühel korral.

II perioodil määrati Pärnu kohtus KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemise eest karistus viiel korral rohkem, kui esimesel perioodil ehk 21-l korral. KarS § 121 lg 2 p 2 järgi määrati karistus II perioodil 22-l korral ehk kaheksa võrra rohkem, kui eelmisel perioodil. KarS § 121 lg 2 p 2, 3 eest määratud karistused jäid samasse suurusjärku, kuid II perioodil oli neid ühe võrra rohkem ehk 13. KarS § 121 lg 2 p 3 järgi määrati 10 karistust. KarS § 121 lg 2 p 1, 2, 3 eest määrati karistus sama palju kui I perioodil.

Tabel nr 4. KarS § 263 kvalifikatsioonide jaotus Tartu maakohtus tehtud kohtuotsustes I ja II perioodil.

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

I perioodil määrati Tartu maakohtus karistus KarS § 263 lg 1 p 1 järgi 46 isikule, KarS § 263 lg 1 p 2 järgi 5 isikule ning KarS § 263 lg 1 p 1 ja 2 järgi 4 isikule.

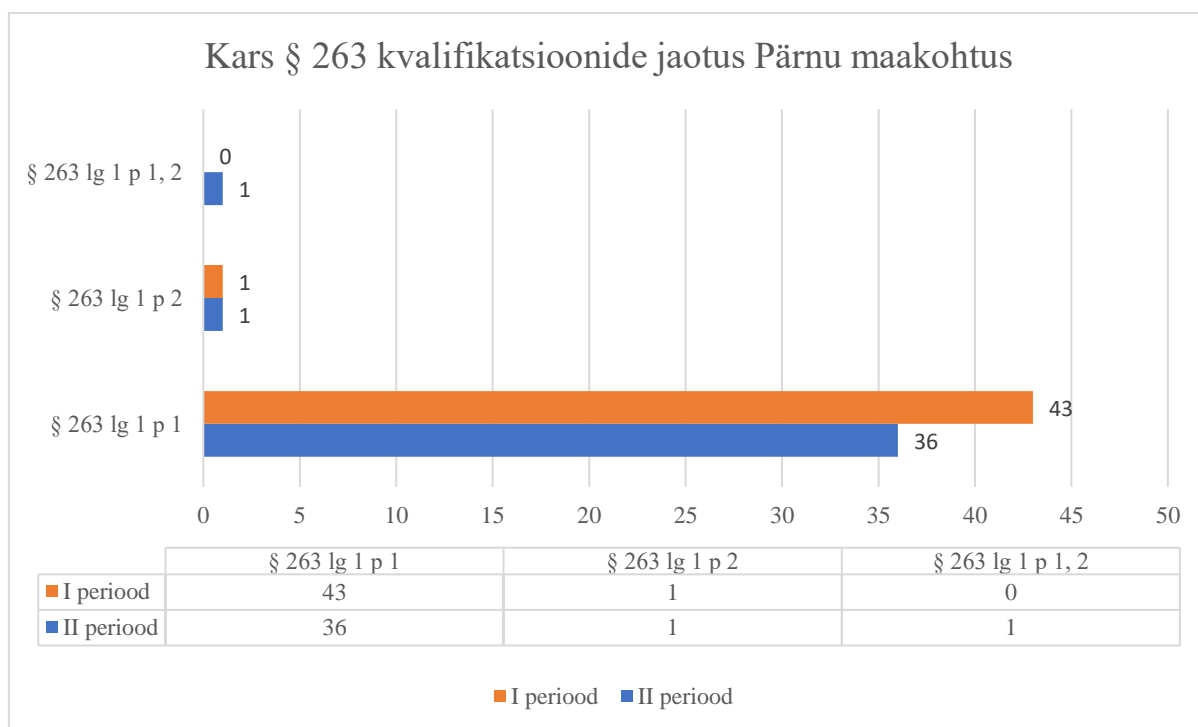
II perioodil määrati Tartu maakohtus karistus KarS § 263 lg 1 p 1 järgi karistus 12 isikule, KarS § 263 lg 2 järgi 3 isikule. KarS § 263 lg 1 p 1, 2 järgi ei määratud karistust mitte kordagi. Tähelepanuväärne on see, et II perioodil vähenes KarS § 263 lg 1 p 1 eest mõistetud karistuste arv 34 võrra.

I perioodil tehtud lahendite puhul KarS § 263 kvalifikatsioonide korral ei ole isikutele esitatud süüdistustes välja toodud kolmandat häiritud isikut. Vaid Tartu maakohtu kohtulahendis nr 1-16-8932 on märgitud, et süüdistatavad läksid kallale ka neid korrale kutsuvatele isikutele, kuid

ei nähtu, kas tegemist oli kolmandate häiritud isikutega või olid isikud kannatanu seltskonnast.⁹⁷ Seega võib öelda, et mitte üheski I perioodil KarS § 263 kvalifikatsioonide kohta tehtud lahendites ei ole süüdistuses mainitud kolmandat häiritud isikut.

II perioodil on olukord vastupidine. Näiteks Tartu maakohtu lahendis 1-17-5967 läks osapooli lahutama klienditeenindaja, keda võib ilmselt pidada kolmandaks häiritud isikuks.⁹⁸ Tartu maakohtu lahendis 1-17-4728 on häiritud pargis viibinud kõrvaline isik⁹⁹, ning kohtulahendis 1-17-6680 on mainitud, et häiritud on läheduses viibinud isiku õigusrahu.¹⁰⁰ Ka Tartu maakohtu kohtulahendis 1-17-11668 on süüdistuses eraldi välja toodud, et rikuti lähedalasuvate majaelanike rahu.¹⁰¹ Tartu maakohtu kohtulahendis 1-17-6132 löödi süüdistuse järgi kolmandat isikut, kes ütles, et kutsub politsei.¹⁰² Samas ei ole kõikides Tartu maakohtu lahendites märgitud kolmandat häiritud isikut, kuid sellise isiku olemasolu võib nähtuda näiteks kriminaalasja materjalidest.

Tabel nr 5. KarS § 263 kvalifikatsioonide jaotus Pärnu maakohtus tehtud kohtuotsustes I ja II perioodil.

⁹⁷ TMKo 15.11.2016, 1-16-8932.

⁹⁸ TMKo 22.08.2017, 1-17-5967.

⁹⁹ TMKo 05.06.2017, 1-17-4728.

¹⁰⁰ TMKo 03.11.2017, 1-17-6680.

¹⁰¹ TMKo 30.01.2018, 1-17-11668.

¹⁰² TMKo 10.08.2017, 1-17-6132.

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

I perioodil määrati Pärnu maakohtus karistus KarS § 263 lg 1 p 1 järgi 43 isikule, kuid KarS § 263 lg 1 p 2 järgi vaid ühele isikule.

II perioodil määrati Pärnu maakohtus KarS § 263 lg 1 p 1 järgi karistus 36 korda, kusjuures ühele nendest isikutest määrati karistus KarS § 263 lg 1 p 1 - § 22 lg 1, 3 järgi, kuivõrd tegemist oli kaasaaitajaga ehk isikuga, kes tahtlikult osutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole füüsilist, ainelist või vaimset kaasabi. Üks isik sai sellel perioodil karistuse KarS § 263 lg 1 p 1, 2 järgi ning üks isik sai karistuse KarS § 263 lg 1 p 2 - § 25 lg 1, 2 järgi ehk süüteokatse eest.

Sarnaselt Tartu maakohtu I perioodil kohtuotsustes olevate süüdistustega ei ole ka Pärnu maakohtu I perioodil kohtulahendites olevates süüdistustes märgitud eraldi kolmandat häiritud isikut. Näiteks Pärnu maakohtu 06. märtsi 2017. a kohtulahendis nr 1-17-2089 lõpetas süüdistatav kannatanu peksmise, kui läheduses olnud isik hakkas teda sõimama ja viskas tema suunas ämbri, kuid ei ole eraldi välja toodud, kas see isik oli häiritud kolmas isik või oli ta kannatanuga samas seltskonnas. Samas on ka Pärnu maakohtu II perioodis tunduvalt rohkem süüdistustes märgitud kolmandat häiritud isikut. Näiteks 22. märtsi 2018. a Pärnu maakohtu kohtuotsuses nr 1-18-2187 häiris süüdistatav noa näitamisega B.P-d kui ka isikut, kes pidas vajalikuks kontrollida kannatanu seisundit. Ka Pärnu maakohtu 13. märtsi 2018. a otsuses nr 1-18-2165 on süüdistuse järgi isik, kelle rahu ja turvatunnet häiriti.

Nii Tartus maakohtus kui ka Pärnu maakohtus määrati kõige rohkem karistusi lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise eest, mis iseloomustab seda, kuivõrd tõsise ja suure probleemiga Eesti ühiskonnas tegemist on. Lisaks sellele on märkimisväärne, et § 121 lg 1 eest on Pärnu maakohtu poolt määratud nii I kui ka II perioodil rohkem karistusi, kui Tartu maakohtu poolt. Kui Pärnu maakohtus tehti mõlemal perioodil kokku 37 lahendit KarS § 121 lg 1 kohta, siis Tartu maakohtus tehti mõlemal perioodil kokku pea kolmandiku võrra vähem ehk 22 lahendit. Tähelepanuväärne on ka asjaolu, et Tartu maakohtus II perioodil vähenes KarS § 263 kvalifikatsioonide eest mõistetud karistuste arv 40 võrra võrreldes I perioodiga. Samas ei muutunud oluliselt Pärnu maakohtus KarS § 263 kvalifikatsioonide eest mõistetud karistused.

Empiirilise uuringu hüpoteesiks oli, et II perioodil on vähenenud KarS § 263 kvalifikatsioonide järgi isikute karistamine võrreldes I perioodiga ning II perioodil on suurenenud KarS § 121 kvalifikatsioonide järgi isikute karistamine võrreldes I perioodiga. Kohtupraktika analüüsist nähtub, et Tartu maakohtus on II perioodil KarS § 263 järgi kvalifitseeritud kuritegude arv vähenenud märkimisväärselt võrreldes I perioodiga, kuid Pärnu maakohtus ei ole erinevus

oluline. KarS § 121 järgi on II perioodil suurenenud karistuste määramine Tartu maakohtus 10 võrra, kuid Pärnu maakohtus vaid kolme võrra.

Erinevus võib tulla sellest, et nii Pärnu kui ka Tartu maakohtus tõlgendati avaliku korra rasket rikkumist erinevalt ning kui Tartu maakohtus on avaliku korra rikkumine toime pandud iga vägivallakuriteo puhul, mis on toime pandud avalikus kohas, siis Pärnu maakohtu lahendites lähtuti kvalifitseerimisel ka kolmandast häiritud isikust. Näiteks on Pärnu kohtumaja kohtuasjas nr 1-16-9500 KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritav kuritegu toime pandud maja ees¹⁰³, kohtuasjas nr 1-16-9201 on KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritav kuritegu toime pandud Pärnu Keskuse ja kaubanduskeskuse Port Artur 2 vahelisel platsil, mis on kahtlemata avalik koht.¹⁰⁴ Pärnu maakohtu kohtuasjas nr 1-16-7873 on KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritav kuritegu toime pandud jaanitule üritusel puhkekeskuse sisehoovis¹⁰⁵ ning kohtuasjas nr 1-16-9236 on KarS § 121 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritav kuritegu toime pandud pargis.¹⁰⁶ Võib eeldada, et nende nimetatud kohtuasjade puhul on määravaks saanud just KarS § 121 lg 1 või KarS § 121 lg 2 p 1 järgi kuriteo kvalifitseerimine kolmandate häiritud isikute juuresoleku puudumine, sest vastasel juhul oleks tõenäoliselt nendes kohtades toimepandud kuriteod kvalifitseeritud avaliku korra raskete rikkumistena.

16. aprillil 2016. aastal ilmus Delfi veebiväljaandes artikkel pealkirjaga „KAART: Prokurör selgitab, miks kahanes Tartumaal kehaliste väärkohtlemiste arv aastaga 44 protsenti“. Artiklis on viidatud statistikale, mille kohaselt kehaliste väärkohtlemiste osas alustatud kriminaalmenetluste arv on 2015. aastal võrreldes varasemaga pea poole võrra vähenenud. Tartumaal on kehaliste väärkohtlemiste arv 44 protsenti langenud 492-lt 274-le, kuid samas on kasvanud avaliku korra raskete rikkumiste arv. Ringkonnaprokurör Toomas Liiva selgitab, et samaaegselt 1. juulil 2014. a. jõustunud KorS-ga kehtestas seadusandja ka KarS § 263 uue redaktsiooni, mille sõnastuse järgi on karistatav avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine ning käitumise üldnõuded on sätestatud KorS-i §-s 55.

Toomas Liiva arvates muudeti kahte sätet kooskõlastatult ning seadusandja üheselt tõlgendatav tahe on, et kõiki avalikus ruumis toimepandud õigusrikkumisi tuleb uurida avaliku korra rikkumistena, mille eest saab kurjategijat rangemalt karistada. Enne KorS-i kehtimist oli ringkonnaprokuröri sõnul KarS-i § 263 ebamäärane ja sellele andsid sisu kohtulahendid – seadus ei defineerinud rahu ja avaliku korra rasket rikkumist, mistõttu tuli lähtuda riigikohtu tõlgendustest. Riigikohtu tõlgenduste järgi selleks, et kvalifitseerida kuritegu avaliku korra

¹⁰³ PMKo 14.11.2016, 1-16-9500.

¹⁰⁴ PMKo 25.10.2016, 1-16-9201.

¹⁰⁵ PMKo 29.09.2016, 1-16-7873.

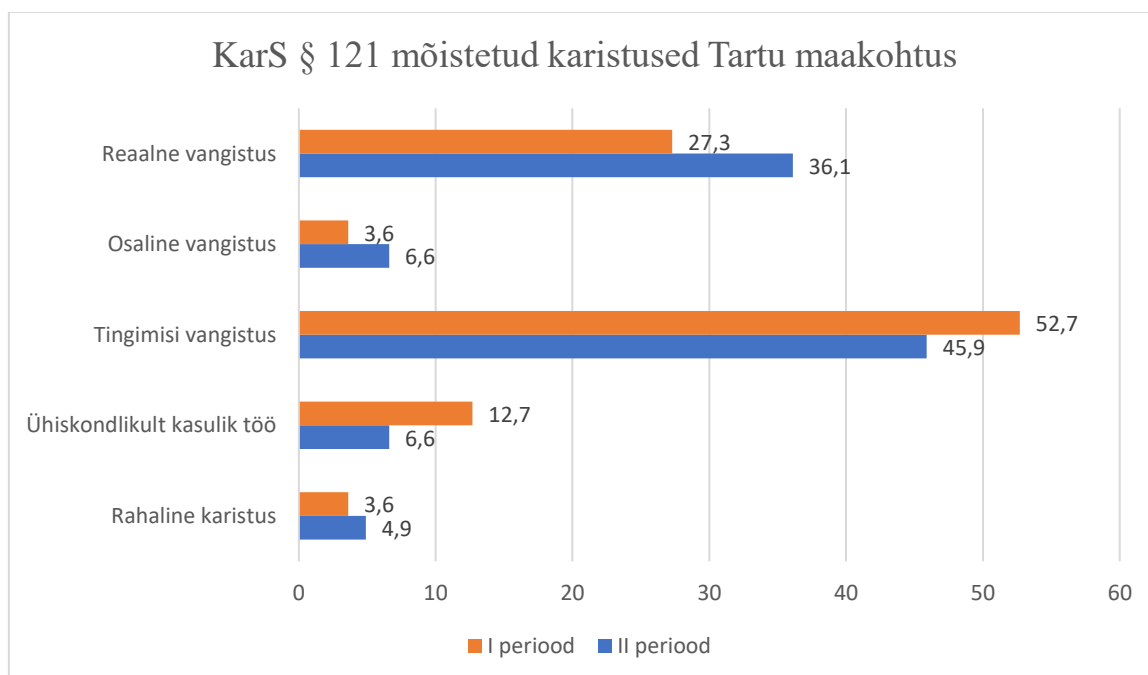
¹⁰⁶ PMKo 14.11.2016, 1-16-9236.

raskeks rikkumiseks, tuli leida kolmas asjasse mittepuutuv isik, kelle õigusrahu on häiritud. Seadusandja mõtte kohaselt vajavad õiguskaitseorganite tugevdatud tähelepanu avalikus ruumis toime pandud vägivallateod, mille tegevuse lõpptulemuseks peaks olema meil kõigil turvalisem elukeskkond. Artiklis viidatud statistika, mis näitab kehalise väärkohtlemise vähenemist, on põhjustatud sellest, et alates 1. juulist 2014. a. on kõik vägivallakuriteod, mis toimuvad avalikus kohas, kvalifitseeritud KarS § 263 järgi ning sellist lähenemist on toetanud Tartu maakohtu Tartu kohtumaja kohtuotsused.¹⁰⁷

3.3.2. Karistused – KarS § 121 ja KarS § 263

Hüpoteesiks on, et II perioodil on võrreldes I perioodiga on suurenenud KarS § 263 sätestatud kuriteo toimepanemise eest määratud karistused ning väiksemaks jäänud KarS § 121 sätestatud kuriteo toimepanemise ees määratud karistused.

Tabel nr 6. KarS § 121 eest mõistetud karistuste jaotus Tartu maakohtus I ja II perioodil.

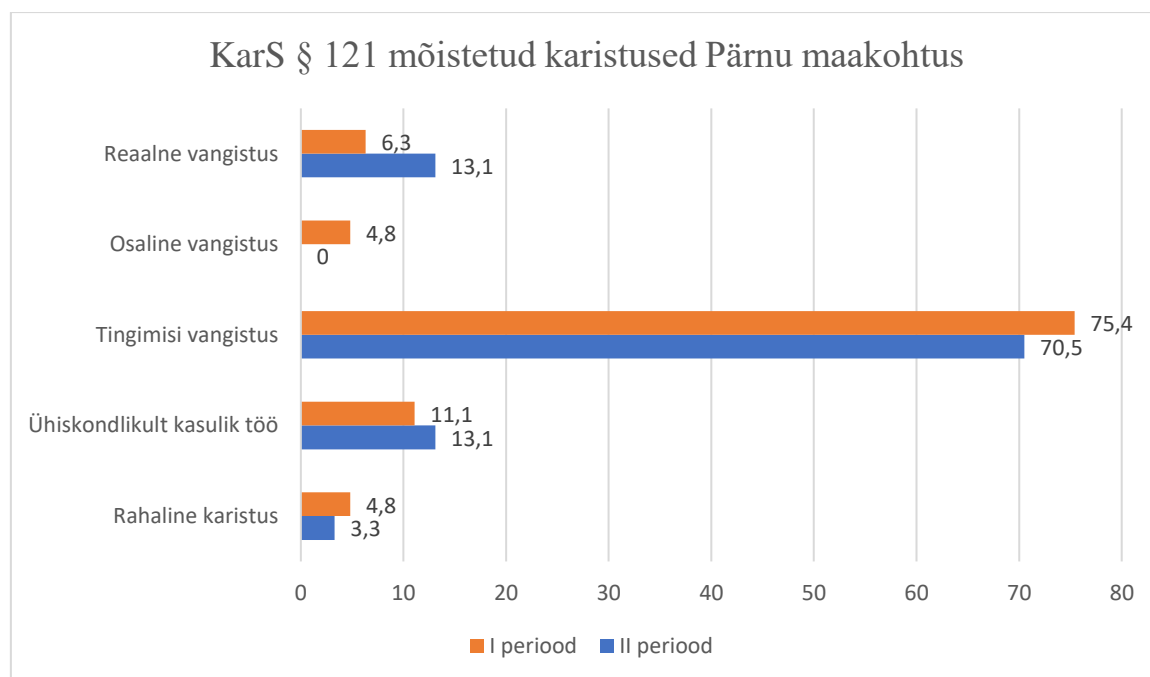
Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

¹⁰⁷ M. Niin. „KAART: Prokurör selgitab, miks kahanes Tartumaal kehaliste väärkohtlemiste arv aastaga 44 protsenti“. Delfi.ee. 16.04.2016. Arvutivõrgus: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/krimi/kaart-prokuror-selgitab-miks-kahanes-tartumaal-kehaliste-vaarkohtlemiste-arv-aastaga-44-protsenti?id=74134109>

I perioodil KarS § 121 kohta tehtud lahendites Tartu maakohtus mõisteti karistus 55-le süüalusele. Rahaline karistus mõisteti 3,6 %-le isikutest ning keskmine määratud rahaline karistus on 1820 eurot. Ülejäänud 96,4% isikutest said karistuseks vangistuse, kusjuures keskmine määratud vangistuse pikkus on 9,1 kuud. 12,7%-l asendati vangistus ühiskondlikult kasuliku tööga. 52,7% isikutest said tingimisi vangistuse. Keskmine katseaja pikkus oli antud perioodil 16,7 kuud. Süüalustest reaalset vangistust pidid asuma täitma 27,3% isikutest ning osaliselt pidi realselt vangistust kandma 3,6%.

II perioodil KarS § 121 kohta tehtud lahendites Tartu maakohtus mõisteti karistus 63-le isikule, kellest kaks alaealist isikut allutati käitumiskontrollile. Seega rahaline karistus või vangistus mõisteti 61-le isikule. Rahaline karistus mõisteti 4,9 %-le süüalustest ning keskmine rahaline karistus oli sellel perioodil 1833 eurot. Keskmine vangistus oli antud perioodil 7,7 kuud. Vangistus asendati ühiskondlikult kasuliku tööga 6,6%-l. Tingimisi vangistus mõisteti 45,9%-le ning reaalne vangistus 36,1%-le süüalustest. Keskmine katseage oli antud perioodil 17,8 kuud. Osaliselt pidid vangistust kandma 6,6% süüalustest.

Tabel nr 7. Karistuste jaotus protsentuaalselt KarS § 121 eest Tartu maakohtus I ja II perioodil.

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

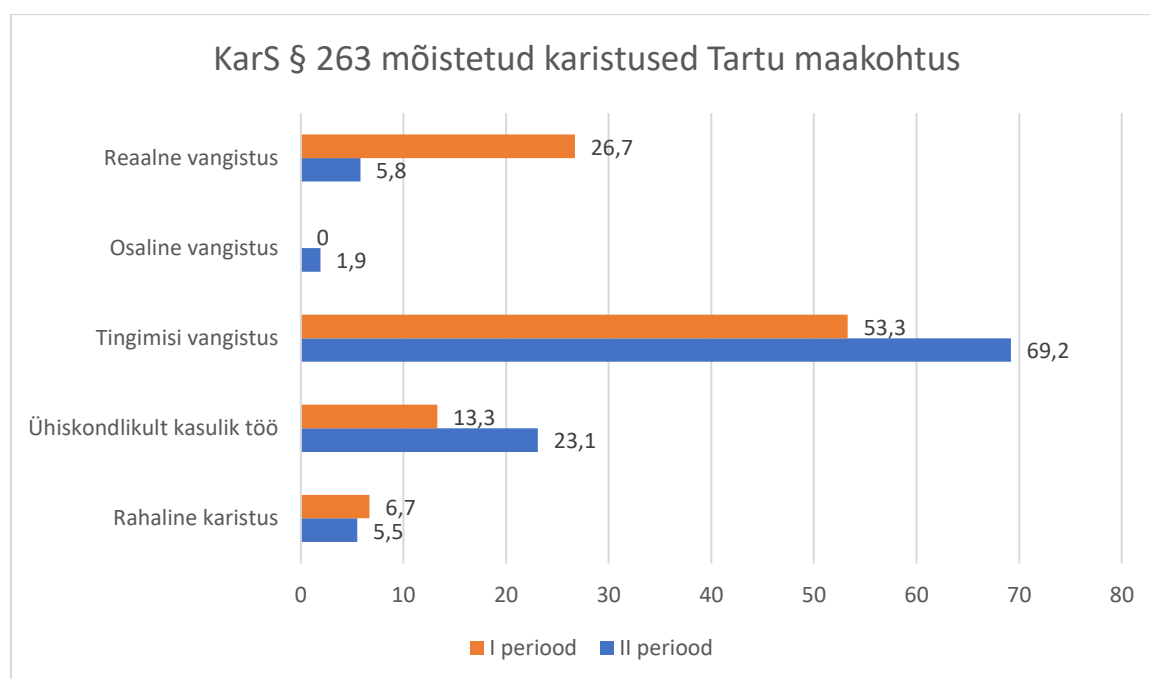
I perioodil KarS § 121 kohta tehtud lahendites Pärnu maakohtus mõisteti karistus 64-le isikule, kellest üks alaealine paigutati Maarjamaa Hariduskollegiumi Valgejõe õppekeskusesse kuni põhihariduse omandamiseni. Seega reaalne vangistus või rahaline karistus mõisteti 63-le

isikule. 4,8% isikutest pidi tasuma rahalise karistuse, keskmise trahvi suuruseks oli antud perioodil 1612 eurot. 11,1% isikutest pidid reaalse vangistuse asemel tegema ühiskondlikult kasulikku tööd. 75,4% isikutest kannavad tingimisi vangistust. Keskmise katseajapikkus oli antud perioodil kohtulahendites 19,1 kuud. Vangistuse keskmine pikkus oli antud kohtulahendites 6,3 kuud. Reaalne vangistus mõisteti 6,3%-le süüalustest ning osaline vangistus 4,8%-le isikutest.

II perioodil KarS § 121 kohta tehtud lahendites Pärnu maakohtus mõisteti karistus 61-le isikule, kellest 3,3% pidi tasuma rahalise karistuse. Rahalise karistuse keskmine summa oli sellel perioodil 1364 eurot. Tingimisi vangistuse sai 70,5 % süüalustest. Keskmine määratud vangistus sellel perioodil oli 9,7 kuud. Reaalse vangistuse sai 13,1% süüalustest ning vangistus asendati ühiskondlikult kasuliku töö tegemisega 13,1% süüalustest. Keskmine katseajapikkus oli sellel perioodil 20 kuud.

KarS § 121 karistuste võrdlemisel nähtub, et Tartu maakohtus on reaalselt vangistust kandma asunud I perioodil 27% isikutest ning Pärnu kohtus vaid 6,3 % isikutest. See võib tuleneda mitmest asjaolust – näiteks isikutel on Tartu maakohtus varasemaid kehtivaid tingimisi karistusi. Samas on nii I kui ka II perioodil Pärnu maakohtus KarS § 121 eest mõistetud tingimisi vangistus kohaldatud suuremale protsendile inimestest kui Tartu maakohtus.

Tabel nr 8. Karistuste jaotus protsentuaalselt KarS § 263 eest Tartu maakohtus I ja II perioodil.

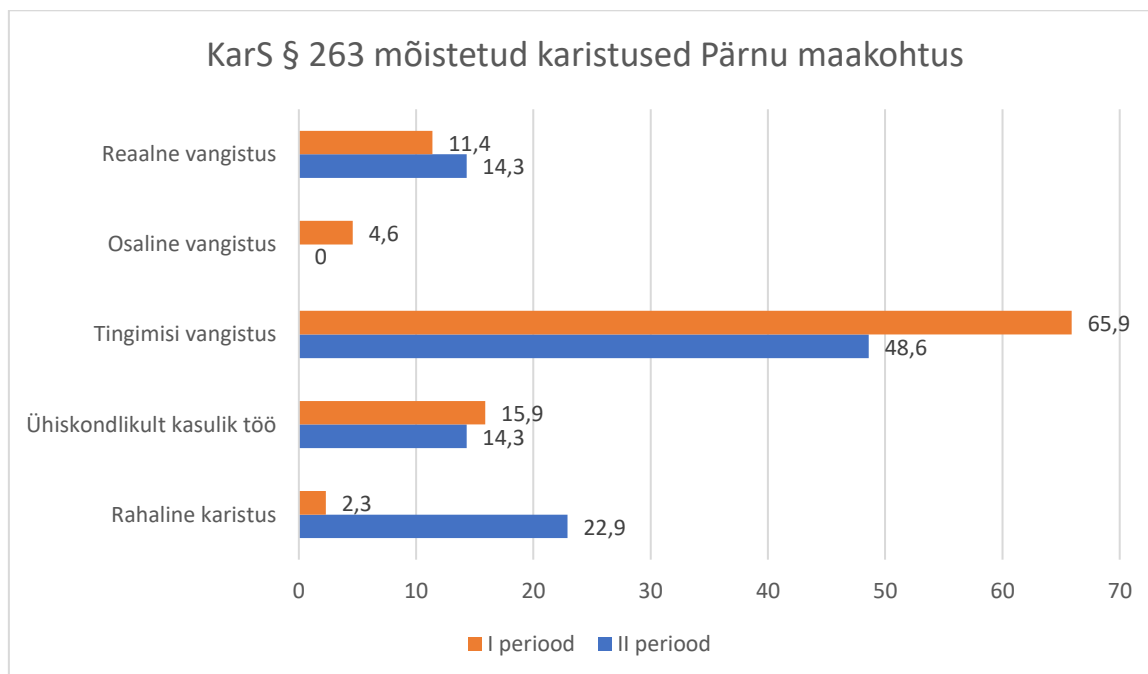

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

KarS § 263 lahendite puhul määrati karistus Tartu maakohtus I perioodil 55-l korral. Rahaline karistus moodustas 5,45 % karistustest sellel perioodil ning keskmiseks rahaliseks karistuseks oli 1067 eurot. Vangistus moodustas 94,55 % karistustest sellel perioodil. Keskmise karistuseks määratud vangistus I perioodil Tartu maakohtu KarS § 263 lg 1 p 1 lahendite puhul oli 10,4 kuud. 69,23 % määratud vangistustest jäeti tingimisi täitmisele pööramata, keskmiseks katseaja pikkuseks oli vaadeldaval perioodil 20,8 kuud. 23,08 % juhtudest asendati vangistus ühiskondlikult kasuliku töö tegemisega, 5,77 % juhtudest mõisteti isik kandma reaalselt vangistust ning 1,92 % juhtudel mõisteti isikutest osaliselt reaalselt vangistust kandma.

II perioodil moodustasid § 263 eest määratud karistustest Tartu maakohtus rahalised karistused 6,67 % karistustest. Keskmise rahaline karistus oli sellel perioodil 1350 eurot. Süüaluse karistuseks määratud vangistust ei pööratud tingimisi täitmisele 53,33%-l juhtudest. KarS § 263 eest mõistetud keskmine vangistuse pikkus oli **9,5** kuud. Vangistus asendati ühiskondlikult kasuliku töö tegemisega 13,33%-l juhtudest ning keskmine katseaja pikkus oli **21,5** kuud. Karistuseks mõistetud vangistus pöörati täitmisele 26,67 %-l juhtudest. Tartu maakohtus.

Tabel nr 9. KarS § 263 eest mõistetud karistuste jaotus protsentuaalselt Pärnu maakohtus I ja II perioodil.

Allikas: Tabel on autori koostatud RT kohtulahendite andmebaasi andmete alusel.

KarS § 263 eest I perioodil määrati Pärnu maakohtus karistus kokku 44 isikule. 2,27%-le inimestest määrati karistuseks rahaline karistus. Keskmise rahaline karistus oli Pärnu

maakohtus sellel perioodil 400 eurot. Vangistus määrati sellel perioodil 97,72%-le süüalustest. Süüalustest, kellele määrati karistuseks vangistus, 15,91 % asus vangistuse asemel tegema ühiskondlikult kasulikku tööd. 65,91 % süüalustest jäeti karistuseks määratud vangistus tingimisi täitmata ning keskmiseks katseaja pikkuseks oli 20 kuud. 11,36 % isikutest asus karistust kandma kinnipidamisasutuses. Keskmiseks määratud vangistuse pikkuseks oli sellel perioodil 6,2 kuud. 4,55% süüalustest pidid osaliselt karistust kandma kinnipidamisasutuses.

KarS § 263 eest esitati Pärnu maakohtus II perioodil süüdistus 38 isikule, kellest 3 mõisteti kohtu poolt õigeks. Ülejäänud 35-le isikule määrati karistus ning nendest isikutest 22,86% pidid tasuma rahalise karistuse. Keskmise rahaline karistus oli sellel perioodil Pärnu maakohtus 4656 eurot. 77,14% süüalustest said karistuseks vangistuse, mille keskmine pikkus oli sellel perioodil 8,4 kuud. 48,57 %-l süüalustest jäeti vangistus tingimisi kohaldamata, kusjuures keskmiseks katseaja pikkuseks oli 20,1 kuud. 14,29 %-l isikutest asendati vangistus ühiskondlikult kasuliku töö tegemisega ning 14,29 % isikutest pidi asuma karistust täitma kinnipidamisasutuses.

KarS § 263 järgi mõistetud karistustest nähtub, et kõige suurem erinevus Tartu ja Pärnu maakohtute vahel on rahalise karistuse osas – kui Pärnu maakohtus karistati rahalise karistusega 22,9 % isikutest, siis Tartu maakohtus vaid 5,5%. I perioodil on Tartus reaalset vangistust asunud kandma 26,7 karistatud isikutest, kuid Pärnus vaid 11,4%. Nii nagu KarS § 121 puhul on ka KarS § 263 puhul Pärnus rohkematele isikutele ehk 65,9 %-le määratud tingimisi vangistus, kuid Tartu maakohtus 53,5%-le isikutest.

Eelnevast analüüsist nähtub, et KarS § 121 eest määratud vangistuse keskmine pikkus oli Tartu maakohtus I perioodil 9,1 kuud, keskmise katseaja pikkus 16,7 kuud ja keskmine rahaline karistus 1820 eurot. II perioodil oli keskmine vangistus 7,7 kuud, katseae 17,8 kuud ja rahaline karistus 1833 eurot. Seega on II perioodil vähenenud keskmine vangistus 1,4 kuud ning keskmise katseaja pikkus tõusnud 1,1 kuud, mistõttu võib öelda, et II perioodil on võrreldes I perioodiga väiksemaks jäänud keskmise vangistuse pikkuse ning hüpotees on selles osas leidnud kinnitust.

Pärnu maakohtu kohtulahendite analüüsist selgus, et keskmise määratud vangistuse pikkus on KarS § 121 järgi kvalifitseeritava kuriteo puhul I perioodil 6,3 kuud, keskmine katseajapikkus 19,1 kuud ning rahaline karistus 1612 eurot. II perioodil oli keskmine määratud vangistus 9,7 kuu pikkune, rahaline karistus 1364 eurot ning keskmine katseaja pikkus 20 kuud. Seega hüpotees ei leidnud Pärnu maakohtu puhul kinnitust ning II perioodil määrati 3,4 kuu võrra pikemaid karistusi ning katseaja keskmine suurus pikenes 0,9 kuud.

KarS § 263 eest määratud karistuste puhul oli I perioodil Tartu maakohtus keskmise vangistuse pikkus 10,4 kuud ning katseaja pikkus 20,8 kuud. II perioodil oli keskmine vangistuse pikkus 9,5 kuud ning katseaja pikkus 21,5 kuud. Keskmine rahaline karistus oli 1067 eurot I perioodil ning 1350 eurot II perioodil. Hüpotees ei leidnud kinnitust ka Tartu maakohtu KarS § 263 lahendite puhul, kuivõrd karistuste pikkus II perioodil vähenes 0,9 võrra. Samas katseaja pikkus kasvas 0,7 kuu võrra.

KarS § 263 eest I perioodil oli Pärnu maakohtu lahendites keskmine vangistuse pikkus 6,2 kuud ning katseaja pikkus 20 kuud. II perioodil oli keskmine vangistuse pikkus 8,4 kuud ning katseaja pikkus 20,1 kuud. Keskmine rahaline karistus I perioodil oli 400 eurot ning II perioodil 4656 eurot. Pärnu maakohtu KarS § 263 lahendite puhul leidis hüpotees kinnitust, kuivõrd keskmine vangistuse pikkus tõusis 2,2 kuu võrra, katseaja pikkus tõsis 0,1 kuu võrra ning ka rahaline karistus oli märgatavalt kõrgem II perioodil kui I perioodil.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks on vaadelda, millised olid kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise koosseisud enne karistusõiguse revisjoni ning kuidas muutus nende koosseisude sisustamine pärast karistusõiguse revisjoni. Karistusõiguse revisjoni üks eesmärkidest oli vähendada karistatavate tegude arvu, kõrvaldada ülekriminaliseerimine ja tagada *ultima ratio* põhimõtte järgimine karistusõiguses, kuid kehalise väärkohtlemise laia kohaldamist revisjon ei muutnud – jätkuvalt on karistatav iga kehaline väärkohtlemine hoolimata sellest, kas sellega põhjustati tervisekahjustus või mitte. Kehalise väärkohtlemise toimeala jäi samaks ning ei arvestatud Riigikohtu ettepanekut muuta vähemolulised süüteod karistatavaks väärteona, mitte kuriteona. Nende süütegude all peetakse silmas tutistamist, tõukamist või kerget löömist, mis ei põhjusta kannatanule tervisekahjustust ega järjepidevat või suurt valu. Samas oleks kehalise väärkohtlemise laia toimeala ja asjaolu, et kehtiv karistus on 20 %-l elanikkonnast, saanud muuta karistusõiguse revisjoni käigus Riigikohtu poolt tehtud ettepanekuid arvestades või jättes vähemolulised süüteod üldse kehalise väärkohtlemise koosseisu alt välja.

Lisaks sellele on käesoleva töö eesmärk anda ülevaade kohtupraktikast, mis on antud kuritegude koosseise sisustanud, analüüsida probleeme, mis on tekkinud kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise sisustamisel pärast karistusõiguse revisjoni ning viimaks vaadelda, kuidas on Riigikohtu 2. juuni 2017. a. otsus nr 3-1-1-15-17 muutnud eelmainitud kahe kuriteo koosseisu kasutamist kohtupraktikas ning kuidas see on mõjutanud karistuspraktikat. Lähtuvalt töö eesmärgist on käesoleva töö uurimisülesanded järgnevad:

1. Kuidas muutusid kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise toimealad pärast karistusõiguse revisjoni?
2. Kuidas sisustada ning eristada kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise koosseisu pärast karistusõiguse revisjoni?
3. Kuidas on Riigikohtu 2.06.2017. a. otsus nr 3-1-1-15-17 mõjutanud kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise kohtupraktikat?

Korrakaitseadus jõustus 1. juulil 2014. a ning sellega määratleti varem kohaliku omavalitsuse määruste poolt reguleeritud mõisted nagu avalik kord, avalik koht ja avalikus kohas käitumise üldnõuded. Enne KorS-i jõustumist sisustas KarS § 263 ebamääraalt koosseisu Riigikohtu praktika ja tõlgendused. Riigikohtu praktika kohaselt selleks, et kvalifitseerida kuritegu avaliku

korra raske rikkumisena oli tarvis tuvastada kolmas asjasse mittepuutuv isik, kelle õigusrahu on häiritud.

Samas on seadusandja eesmärk, et meil kõigil oleks turvaline elukeskkond ning et õiguskaitseorganite tugevdatud tähelepanu oleks avalikus ruumis toime pandud vägivallakuritegudele. Pärast KorS-i jõustumist ning karistusõiguse revisjoni 1. jaanuaril 2015 muudeti nii kehalise väärkohtlemise kui ka avaliku korra raske rikkumise koosseisu. Avaliku korra raske rikkumine on KarS § 263 lg 1 järgi avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine. Avalikus kohas käitumise üldnõuded on sätestatud KorS-i §-s 55. Seetõttu tekkis õigusmaastikul segadus ning põhjustas karistuspraktika erinevus küsimus, kas lähtuda tuleb ainult avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumisest, et toime panna avaliku korra raske rikkumine või tuleb endiselt tuvastada ka kolmas häiritud isik?

Selle olukorra lahendamiseks tõi Riigikohus 2.06.2017 otsuses 3-1-1-15-17 välja põhimõttelise seisukoha, mille kohaselt ka 7. juulil 2014 jõustunud KorS-i redaktsiooni kohaselt eeldab KarS § 263 objektiivsete tunnuste täitmine teo toimepanemist avalikus kohas, tuvastamist, kuidas või millega objektiivselt avalikku korda rikuti, selle asjasse mittepuutuva ja juhusliku isiku olemasolu, keda teoga häiriti või ohustati ja KarS § 263 lg 1 p-s 1 või 2 nimetatud kvalifitseeriva koosseisutunnuse kindlakstegemist.

Kõik Riigikohtunikud nende põhimõtteliste seisukohtadega ei nõustunud ning Lea Kivi eriarvamuse kohaselt kuivõrd KorS § 55 lg 1 kasutab terminit „teist isikut“, siis on tegemist avaliku korra raske rikkumisega kui vastav rünne on suunatud avalikus kohas kas või ühe isiku vastu, mistõttu koosseisu täitmiseks ei ole tarvis, et selle ründega häiriti või ohustati asjasse mittepuutuvaid isikuid, kes ei ole õigusrikkujaga seotud ja keda ei rünnata. Lea Kivi eriarvamuse kohaselt ei ole KorS § 5 lg-s 1 p 1 sätestatud teise isiku löömist või tõukamist võimalik tõlgendada asjasse puutumatu isiku löömise või tõukamisena, kuivõrd tegemist on otsese füüsilise vägivallaga teise isiku ehk kannatanu suhtes, millega ohustatakse tema tervist. Vägivald teise inimese vastu on üldjuhul kriminaliseeritud kehalise väärkohtlemisena, kuid kui see toimub avalikus kohas, siis on tegemist kõige raskema käitumise nõuete rikkumisega avalikus kohas.

Eriarvamusel on ka riigikohtunik Peeter Roosma, kes leiab, et KorS-i jõustumise järel on õiguslik olustik niivõrd muutunud, et varasemas praktikas omaksvõetud seisukohta, et avaliku korra rikkumise objektiivse koosseisu realiseerimiseks tuleb tuvastada asjasse mittepuutuvate isikute häirimine või ohustamine, ei ole võimalik järjekindlalt rakendada kõikide KorS-s kehtestatud avalikus kohas käitumise üldnõuete suhtes. Riigikohtunik Roosma arvates ei ole

mingit põhjust tõlgendada, et KorS §-s 55 mainitud teist isikut muud moodi, mistõttu asjasse mittepuutuv füüsiline isik, keda teoga häiritakse või ohustatakse võib olla see sama isik, keda tõugatakse, lüüakse, kellega kakeldakse või kelle suhtes käitutakse vägivaldselt. See isik võib olla keegi, keda nähtava põhjuseta või ebaadekvaatsel põhjusel avalikus kohas rünnatakse või keegi, kes astub välja avaliku korra kaitseks ning keda rünnatakse kodanikujulguse ilmutamise eest kättemaksuks. KarS-i avaliku korra rikkumise sätted ja KorS-i avalikus kohas käitumise üldnõuded ei ole kooskõlas ning vajavad seadusandja poolset muutmist suurema kooskõla saavutamiseks.

Käesoleva magistritöö autor nõustub Lea Kivi ja Peeter Roosma eriarvamustega. Kuivõrd KorS-i §-des 55 lg 1 ja 55 lg 1 p 1 sõnastuses on kasutatud terminit „teine isik“, siis ei ole põhjust tõlgendada KarS §-s 263 nii nagu seda tegi Riigikohus, et kuna kakluse toimumine eeldab vähemalt kahe isiku osavõttu, siis peaks seda pealt nägema või kuulma veel mõni muu kõrvaline isik, sest seadusetekist ega kommentaaridest sellist nõuet ei tulnud enne ega pärast KorS-i jõustumist. Sellise seisukohani jõudis Riigikohus enne KorS-i jõustumist. Kuna KorS-i jõustumisega muutus avaliku korra mõiste ning sisustati avalikus kohas käitumise üldnõuded, siis ei ole asjakohane enam tugineda sellele konkreetsele Riigikohtu seisukohale, kus avaliku korra rikkumise koosseisu täitmiseks on tarvis kolmandat kõrvalist isikut.

Samas ei saa lähtuda jäigalt KorS-i avaliku korra mõistest ning kvalifitseerida iga vägivalla tegu, mis on toime pandud avalikus kohas, avaliku korra raske rikkumisena. Tõepoolest ei saa eeldada, et öisel ajal inimtühjal tänaval toimuv kaklus, mis on ajendatud isiklike suhete lahendamisest omavahel tuttavate isikute vahel ning mida ei kuule ega näe pealt teised isikud, rikub ühiskondlikku üldist turvatunnet, eriti olukorras, kus kaklejate eesmärk ei ole rikkuda avalikku korda. Seega tuleks eristada avalikus kohas toime pandud vägivallategude puhul seda, kas tegu nägid pealt asjasse mittepuutuvad kolmandad isikud või mitte ning kas kannatanu ja teo toimepanija on omavahel tuttavad või võhivõõrad isikud. Avaliku korra raske rikkumise tõlgendamise täpsustamine on oluline ka karistumäära seisukohast – kui Riigikohus on sisuliselt erinevalt tõlgendanud seadusandja poolt ette nähtud koosseisu võib see põhjustada ebaühtlust KarS § 121 ja KarS § 263 kuriteo koosseisude kvalifitseerimist, mille karistumäära erinevus on viiekordne.

Käesoleva magistritöö empiirilises osas vaadeldi Tartu Maakohtu ja Pärnu Maakohtu kohtulahendeid ajavahemikul 01.08.2016 kuni 31.03.2018, mis on tehtud § 121 ja § 263 kohta. Nii Tartus maakohtus kui ka Pärnu maakohtus määrati kõige rohkem karistusi lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise eest, mis iseloomustab, kui tõsine probleem see Eesti ühiskonnas on. Lisaks sellele on märkimisväärne, et § 121 lg 1 eest on Pärnu

maakohtu poolt määratud nii I kui ka II perioodil rohkem karistusi, kui Tartu maakohtu poolt. Kui Pärnu maakohtus tehti mõlemal perioodil kokku 37 lahendit KarS § 121 lg 1 kohta, siis Tartu maakohtus tehti mõlemal perioodil kokku pea kolmandiku võrra vähem ehk 22 lahendit.

Tartu maakohtus II perioodil vähenes KarS § 263 kvalifikatsioonide eest mõistetud karistuste arv 40 võrra võrreldes I perioodiga. Samas ei muutunud oluliselt Pärnu maakohtus KarS § 263 kvalifikatsioonide eest mõistetud karistused. Empiirilise uuringu hüpoteesiks oli, et II perioodil on vähenenud KarS § 263 kvalifikatsioonide järgi isikute karistamine võrreldes I perioodiga ning II perioodil on suurenenud KarS § 121 kvalifikatsioonide järgi isikute karistamine võrreldes I perioodiga. Kohtupraktika analüüsist nähtub, et Tartu maakohtus on II perioodil KarS § 263 järgi kvalifitseeritud kuritegude arv vähenenud märkimisväärselt võrreldes I perioodiga, kuid Pärnu maakohtus ei ole erinevus oluline. KarS § 121 järgi on II perioodil suurenenud karistuste määramine Tartu maakohtus 10 võrra, kuid Pärnu maakohtus vaid kolme võrra. Erinevus võib tulla sellest, et nii Pärnu kui ka Tartu maakohtus tõlgendati avaliku korra rasket rikkumist erinevalt ning kui Tartu maakohtus on avaliku korra rikkumine toime pandud iga vägivallakuriteo puhul, mis on toime pandud avalikus kohas, siis Pärnu maakohtu lahendites lähtuti kvalifitseerimisel ka kolmanda häiritud isiku olemasolust.

KarS § 121 karistuste võrdlemisel nähtub, et Tartu maakohtus on reaalselt vangistust kandma asunud I perioodil 27% isikutest ning Pärnu kohtus vaid 6,3 % isikutest. See võib tuleneda mitmest asjaolust – näiteks isikutel on Tartu maakohtus varasemaid kehtivaid tingimisi karistusi. Samas on nii I kui ka II perioodil Pärnu maakohtus KarS § 121 eest mõistetud tingimisi vangistus kohaldatud suuremale protsendile inimestest kui Tartu maakohtus. KarS § 263 järgi mõistetud karistustest nähtub, et kõige suurem erinevus Tartu ja Pärnu maakohtute vahel on rahalise karistuse osas – kui Pärnu maakohtus karistati rahalise karistusega 22,9 % isikutest, siis Tartu maakohtus vaid 5,5%. I perioodil on Tartus reaalselt vangistust asunud kandma 26,7 karistatud isikutest, kuid Pärnus vaid 11,4%. Nii nagu KarS § 121 puhul on ka KarS § 263 puhul Pärnus rohkematele isikutele ehk 65,9 %-le määratud tingimisi vangistus, kuid Tartu maakohtus 53,5%-le isikutest.

KarS § 121 eest määratud karistuste keskmine Tartu maakohtus II perioodil võrreldes I perioodiga vähenes. Pärnu maakohtus KarS § 121 eest määratud karistuste keskmine II perioodil võrreldes I perioodiga suurenes. KarS § 263 eest määratud keskmine vangistuse pikkus Tartu maakohtus II perioodil võrreldes I perioodiga vähenes, kuid tõusis katseaja pikkus. KarS § 263 eest Pärnu maakohtus II perioodil määratud karistuste puhul tõusis keskmine vangistuse pikkus, katseaja pikkus ning ka rahaline karistus.

Distinguishing Between Battery and Aggravated Breach of Public Order

SUMMARY

This Master's thesis was conducted on the topic "Distinguishing Between Battery and Aggravated Breach of Public Order". The purpose of this research was to analyse the elements of offense of battery and aggravated breach of public order before the revision of Penal Code in Estonia. The reasons for revising the Penal Code were to reduce the net amount of illegal acts for which criminal punishment would be used, thus avoiding hypercriminalisation and to guarantee the use of *ultima ratio* reasoning in Penal Law. However the revision failed to improve on the fact of widespread use of battery in prosecution - all battery continues to be punished independent of whether damage to health was caused or not. The function of battery laws has remained the same, and the suggestions made by the Supreme Court to decriminalise minor corporal punishments or violent acts with no lasting damage to health has not been taken into account. The fact of the matter is that 20% of inhabitants have an infraction of some sort on their criminal record and the aforementioned changes would have aided in removing minor infractions from criminal records.

An additional purpose of this thesis is to give an overview of court practice which has helped define the elements of these crimes and to analyse problems which have arisen after the revision of Penal Law and current working definitions of battery and aggravated breach of public order. Lastly the purpose of this work is to review the effects of Supreme Court decision 3-1-1-15-17 to the court practice regarding these two crimes and penal practices in general.

The research purposes of this thesis are thus following:

1. How did the definitions and use of battery and aggravated breach of public order change after the revision of Penal Code?
2. How to legally qualify and distinguish battery and aggravated breach of public order following the revision of Penal Code?
3. How has the Supreme Court decision 3-1-1-15-17 changed the court practice regarding battery and aggravated breach of public order?

The thesis consists of three parts of which the first analyses the elements of battery before the revision of Penal Code on January 1, 2015 and gave an overview of the theoretical standpoints in Estonian legal literature and court practice regarding the definition of battery.

The first chapter describes the goals of Penal Code revision and analyses the elements of battery after the revision of Penal Code. The chapter discusses the subjects of damaging the health of

a person, other pain-inflicting misconduct, long-lasting damage to health and the definition of domestic or dependency relations. One of the goals for revising the Penal Code was to more specifically define the act of battery. This goal was not however reached, even though the Estonian Supreme Court made proposals for creating meaningful changes.

The second part of the thesis analyses the definition of public order, the general principles of public behavior norms and the definition of aggravated breach of public order before the enactment of the Law Enforcement Act (LEA) and after. The second part also includes the overview of Supreme Court practice, which refined the definition of aggravated breach of public order before and after the enactment of the Policing Law. This part also contains an overview of the principles and opposing arguments in the June 2, 2017 Supreme Court decision 3-1-1-15-17.

Finally the second part contains the opinion of the author regarding use of Penal Law (KarS) § 263.

The third chapter of this thesis describes and outlines the empirical study conducted for the purposes of this thesis.

The Law Enforcement Act came into effect on July 1, 2014 and it defined the (previously locally regulated) meanings of public order, public place and general rules for public conduct. Before the Law Enforcement Act came into effect, the Penal Code § 263 was defined by unclear precedents and understandings expressed by the Supreme Court. According to Supreme Court practice, aggravated breach of public order required a third uninvolved party whose sense of public justice would be hurt.

In addition, the goal of the legislative body is to guarantee a safe and healthy living environment and that the attention of the police forces would be directed toward violent crimes committed in public places. After Law Enforcement Act came into effect and the revision of Penal Code in 2015, the definition of battery and aggravated breach of public order have changed. According to Penal Code § 263 lg 1, aggravated breach of public order is the breach of general principles of public conduct defined in Law Enforcement Act § 55.

These changes caused confusion in the legal landscape of Estonia regarding whether a third affected party was necessary to deem an act of violence done in public as an aggravated breach of public order.

In order to remove confusion in this regard, the Supreme Court decision 3-1-1-15-17 outlined a standpoint according to which the July 7, 2014 redaction of the Law Enforcement Act presumes the fulfilment of the elements of Penal Code § 263 is reached when the act is committed in a public place, whether a third damaged party was involved and when the act the has disturbed the peace has been determined. The Supreme Judges did not all agree to these

principles. According to Lea Kivi's deferential opinion, the use of a "second person" in the Law Enforcement Act dictates that the presence of third parties in a public place in addition to the perpetrator(s) and the victim(s) is not necessary for qualifying such an act as an aggravated breach of public order.

Lea Kivi considered that the Law Enforcement Act § 55 lg 1 p 1 has not defined the act of attacking a person as anything other than an aggravated breach of public order, because both attacking a second and disturbing a third person in the process should be defined as grave disruptions to public order.

Supreme Judge Peeter Roosma also came to the conclusion that since the changes made to Policing Law, the legal situation has changed enough to no longer consider a need for finding affected third parties in order to classify an act of violence as an aggravated breach of public order for many of the same reasons that Lea Kivi outlined.

The author of this thesis agrees with the deferential opinions of Lea Kivi and Peeter Roosma. Due to the way "second person" is defined in Law Enforcement Act § 55 lg 1 and § 55 lg 1 p 1, there is no reason to interpret Penal Code § 263 in the way the Supreme Court did. The definition of violence in public dictates the presence of at least two parties and a high likelihood of presence of third parties, even if these parties are not questioned for testimony. Due to the fact that the Supreme court decision was based on the previous redaction of the Law Enforcement Act, it is reasonable to conclude that this decision no longer fits into the Estonian legal landscape.

However it is not reasonable to fully rely on the definition of public order outlined in the LEA and to qualify every act of violence committed in public as an aggravated breach of public order. It is unlikely that a fight in a remote location, between people who know each other could damage the perception of security of other people – thus it should be made sure if the parties to the fight know each other or they are complete strangers. More accurately interpreting aggravated breach of public order is also important for determining the necessary harshness of the punishment. The misuse or arbitrary choice by the prosecution regarding Penal Code § 263 and Penal Code § 121 may cause a fivefold difference in the magnitude of the punishment for very similar acts.

The empirical chapter of this Master's thesis compared the court practice in Tartu County Court and Pärnu County Court in the 10 month periods before and after the Supreme Court decision 3-1-1-151-17. It is noteworthy that the highest amount of punishments were dealt out for battery in close relationships, since it illustrates the magnitude of this issue in Estonian society. The different uses of Penal Code § 263 and Penal Code § 121 in these courts is also clear. While Tartu Maakohus cases were typically prosecuted based on Penal Code § 263 regardless of the

presence of third parties then Pärnu County Court's cases were prosecuted more often based on § 121 and because of a lack of a third party present.

While the net amount of convictions in Tartu and Pärnu County Courts was very similar, the Pärnu County Court convicted 37 cases based on Penal Code § 121 while Tartu County Court convicted only 22. There was also a distinct drop in the amount of convictions in Tartu County Court qualified based on Penal Code § 263 in the II period 40 fewer convictions were made compared to the I period. In the same period the qualificational ratio of convictions did not change in Pärnu County Court, highlighting the fact that Pärnu County court practice has always paid attention to the presence of third parties in order to make a conviction based on Penal Code § 263. The average punishment for Penal Code § 121 in Tartu Country Court's rulings decreased during the analysed time period, but increased in Pärnu Country Court's rulings. The average punishment for Penal Code § 263 decreased in Tarty Country Court's rulings, but increased in Pärnu Country Court's rulings.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

KASUTATUD KIRJANDUS

1. A. Aedmaa. Avaliku korra kaitse Eesti õigusruumis. – Juridica. VII/2004.
2. J. Hüva. Karistusseadustiku § 121 peale karistusõiguse revisjoni. Magistritöö. Arvutivõrgus:https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52030/huva_jurgen.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. O. Kask. Korrakaitseaduse eelnõust. – Juridica VII/2004, lk 471.
4. M. Laaring, S. Pars, H. Kranich, E. Nuka, J. Kiviste, M. Mikiver, T. Roosve, Ü. Vanaisak. Korrakaitseadus. Komm vlj. Sisekaitseakadeemia: 2017.
5. I. Pärnamägi. Avaliku korra mõiste Eesti ohutõrjeõiguses. – Juridica. IV/2016.
6. P. Randma. Kehaline väärkohtlemine karistusseadustiku uues redaktsioonis. – Juridica III/2015.
7. I. Rebane. (koost.) Eesti NSV Kriminaalkodeks kommenteeritud väljaanne. Parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Raamat 1980.
8. T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – Juridica X/2010.
9. J. Sootak. Isikuvastased süüteod. Viies, ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014.
10. J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) Karistusseadustik kommenteeritud väljaanne. 4. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
11. J. Sootak. Üliõpilastöö kirjutamine ja vormistamine. Juhend õigusteaduskonna üliõpilastele. 2., täiendatud ja parandatud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.
12. J. Sootak. Süüteod elu ja tervise vastu. – Juridica VIII/2014.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID JA SELETUSKIRJAD

1. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
2. Järjestyslaki 27.6.2003/612. Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030612>.
1. Kriminaalkodeks. RT 1992, 20, 288.
2. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 12.07.2014, 8.
3. Karistusseadustik. RT I, 30.12.2017, 29.
4. Karistusseadustik. RT I, 21.06.2014, 28.
5. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. RT I, 22.11.2013, 3 (01.01.2014 – 30.06.2014).

6. Korrakaitseadus. RT I, 02.12.2016, 6.
7. Louisiana karistusõigus. Arvutivõrgus:
http://legis.la.gov/legis/Laws_Toc.aspx?folder=88&title=14.
8. Politseiseadus. RT 1990, 10, 113.
9. Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord. RT I, 29.12.2014, 12.
10. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Arvutivõrgus:
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf.
11. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE. Lisa 5. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/5fbcd2bc-2979-496f-9029-0787beb51295>.
12. Korrakaitseaduse eelnõu seletuskiri. 49 SE. Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/download/a67e1f77-6a73-26c5-5648-71b05c92d979>.
13. Justiitsministri 27.10.2005 määrus „Maa- ja halduskohtute kohtumajade täpsed asukohad ja teeninduspiirkonnad ning ringkonnakohtute asukohad“. - RT I, 16.03.2018, 14. § 2 lg 4 p 1.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. RKKKo 3-1-1-32-96
2. RKKKo 3-1-1-89-96
3. RKKKo 3-4-1-3-97
4. RKKKo 3-1-1-28-02
5. RKKKo 3-1-1-78-05
6. RKKKo 3-1-1-7-07
7. RKKKo 3-1-1-15-07
8. RKKKo 3-1-1-24-07
9. RKKKo 3-1-1-28-07
10. RKKKo 3-1-1-48-08
11. RKKKo 3-1-1-29-10
12. RKKKo 3-1-1-109-10
13. RKKKo 3-1-1-50-13
14. RKKKo 3-1-1-23-12

15. RKKKo 3-1-1-93-14
16. RKKKo 3-1-1-50-15
17. RKKKo 3-1-1-15-17
18. TrtRnKo 30.11.2016, 1-16-6119.
19. PMKo 14.11.2016, 1-16-9500.
20. PMKo 25.10.2016, 1-16-9201.
21. PMKo 29.09.2016, 1-16-7873.
22. PMKo 14.11.2016, 1-16-9236.
23. TMKo 15.11.2016, 1-16-8932.
24. TMKo 22.08.2017, 1-17-5967.
25. TMKo 05.06.2017, 1-17-4728.
26. TMKo 03.11.2017, 1-17-6680.
27. TMKo 30.01.2018, 1-17-11668.
28. TMKo 10.08.2017, 1-17-6132.
29. Riigikohtunik Lea Kivi eriarvamus Riigikohtu 02.06.2017 otsusele 3-1-1-15-17.
30. Riigikohtunik Peeter Roosma eriarvamus Riigikohtu 02.06.2017 otsusele 3-1-1-15-17.

KASUTATUD MUUD ALLIKAD

1. R. Berendson. Peksupealinnad on Pärnu ja Valga. 10.11.2008. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/47599/peksupealinnad-on-parnu-ja-valga>.
2. E. Henno. ERR.ee: uus politseijuht tahab Pärnut vabastada peksulinna tiitlist. 03.01.2009. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/64723/err-ee-uus-politseijuht-tahab-parnut-vabastada-peksulinna-tiitlist>.
3. Kuritegevus Eestis 2017. Justiitsministeerium. Tallinn 2017. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2017>.
4. M. Niin. „KAART: Prokurör selgitab, miks kahanes Tartumaal kehaliste väärkohtlemiste arv aastaga 44 protsenti“. Delfi.ee. 16.04.2016. Arvutivõrgus: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/krimi/kaart-prokuror-selgitab-miks-kahanes-tartumaal-kehaliste-vaarkohtlemiste-arv-aastaga-44-protsenti?id=74134109>
5. Politsei- ja Piirivalveameti statistika. Analüüsi- ja andmelao infosüsteem ALIS. (andmed töö autori valduses).
6. Pärnu on Eesti peksupealinn? 25.07.2008. Arvutivõrgus: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/parnu-on-eesti-peksupealinn?id=19416308>.

7. Riigikogu kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. Arvutivõrgus:
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf.
8. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015 – 2020. Tallinn 2015. Arvutivõrgus:
https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Reelika Ratassepp (10.07.1992),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise eristamine“, mille juhendaja on prof. Jaan Ginter,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23.04.2018